

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти

Ігрові технології розвитку мовлення дітей

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 627 групи
Маротчак Діана Сергіївна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Марєєва Т.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2025 року
Зав. кафедрою _____ проф. Марія ОЛІЙНИК*

Чернівці – 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Маротчак Д. С. Ігрові технології розвитку мовлення дітей. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 016 Спеціальна освіта (Логопедія). Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 100 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й експериментальне дослідження проблеми використання ігрових технологій у процесі мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. У роботі з'ясовано сутність поняття «мовленнєвий розвиток у дошкільному віці», розкрито основні підходи до проблеми використання гри як провідного засобу мовленнєвого розвитку дитини. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовано педагогічний потенціал ігрових технологій у формуванні мовленнєвої компетентності дошкільників. Експериментально перевірено ефективність розробленої методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Результати дослідження засвідчили позитивну динаміку мовленнєвого розвитку вихованців експериментальної групи. У роботі подано методичні рекомендації для вчителів-логопедів і вихователів закладів дошкільної освіти щодо ефективного використання ігрових технологій у мовленнєвому розвитку дітей.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, дошкільний вік, ігрові технології, мовленнєва компетентність, експериментальне дослідження.

ABSTRACT

Marotchak D. S. Play technologies for the speech development of preschool children. Qualification work for obtaining the master's degree in the specialty 016 Special education (Speech Therapy). Chernivtsi National Yuriy Fedkovych University. Chernivtsi, 2025. 100 p.

The qualification paper presents a theoretical and experimental study of the problem of using play-based technologies in the process of preschool children's speech development. The study clarifies the essence of the concept "speech development in preschool age" and analyses the main approaches to the use of play as a leading means of children's linguistic and communicative development. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the pedagogical potential of play technologies in forming preschoolers' speech competence is substantiated. The effectiveness of the developed methodology for using play technologies in children's speech development was experimentally verified. The research results demonstrate a positive dynamic in the speech development of children in the experimental group. The paper provides methodological recommendations for

speech therapists and preschool educators regarding the effective implementation of play technologies in the process of children's speech development.

Keywords: speech development, preschool age, play technologies, speech competence, experimental research.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ Д. С. Маротчак

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ	9
1.1. Поняття мовленнєвого розвитку в дошкільному віці.....	9
1.2. Теоретичні підходи до використання ігор у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку: погляди українських та зарубіжних науковців	19
1.3. Класифікація ігор та ігрових технологій для формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку	24
Висновки до першого розділу	47
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	48
2.1. Організація та умови проведення експериментального дослідження	48
2.2. Методика використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.....	52
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи та рекомендації для педагогів-практиків	64
Висновки до другого розділу	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку є одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки, адже мовлення – це не лише засіб комунікації, а й основа пізнання навколишнього світу, формування мислення, емоційно-вольової сфери та соціалізації дитини. Саме в дошкільному віці відбувається інтенсивне оволодіння рідною мовою, закладаються передумови для подальшого успішного навчання у школі, формуються навички усного й писемного мовлення, що визначають рівень загального розвитку особистості.

Сучасна система дошкільної освіти в Україні орієнтується на реалізацію положень Базового компоненту дошкільної освіти (2021) [3], який наголошує на необхідності розвитку мовленнєвої компетентності як ключового результату освітнього процесу. У зв'язку з цим особливого значення набуває пошук ефективних форм, методів і технологій навчання, які б відповідали віковим особливостям дітей, стимулювали їхню пізнавальну активність та були максимально природними для дошкільного періоду.

Існуючі в практиці роботи педагогів підходи до розвитку мовлення дітей не ураховують повною мірою провідний вид діяльності, притаманний тому чи іншому віку й адекватні йому методи навчання, виховання, розвитку, а також здійснення корекційної роботи з тими здобувачами освіти, що мають порушення онтогенезу.

Одним із найефективніших засобів розвитку мовлення є ігрова діяльність. Гра – провідний вид діяльності дітей дошкільного віку, через яку вони пізнають світ, відтворюють соціальні ролі, взаємодіють з однолітками та дорослими. Використання ігрових технологій у процесі розвитку мовлення забезпечує природність процесу навчання, сприяє зниженню психологічного напруження, стимулює уяву, мислення, пам'ять, а також мотивує дитину до мовленнєвої активності.

Науковці (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Сухомлинська, О. Запорожець, Л. Виготський, Ж. Піаже та ін.) підкреслюють, що гра є не

лише розвагою, а й важливим чинником розвитку особистості. У процесі гри дитина засвоює нові слова, граматичні конструкції, удосконалює вимову, формує і розвиває зв'язне мовлення, вміння слухати та розуміти мовлення інших.

Актуальність дослідження зумовлюється кількома чинниками:

- необхідністю підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дітей у закладах дошкільної освіти;
- потребою у впровадженні сучасних ігрових технологій, що поєднують традиційні й інноваційні методи (інтерактивні ігри, мультимедійні ресурси, театралізовані ігри);
- запитом суспільства на формування у дітей високого рівня комунікативної компетентності, яка є основою успішної інтеграції у соціум.

Таким чином, вивчення ігрових технологій як важливого педагогічного інструмента дозволить визначити їхню роль у розвитку мовлення дітей дошкільного віку, оцінити можливості використання різних видів ігор з цією метою, а також розробити практичні рекомендації для педагогів і батьків.

Значущість окресленої проблеми, її недостатня теоретична та методична розробленість спонукали нас до обрання **теми дослідження** «Ігрові технології розвитку мовлення дітей».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності ігрових технологій у розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність поняття «мовленнєвий розвиток в дошкільному віці»;
2. Розкрити теоретичні підходи до використання ігор у мовленнєвому розвитку дитини дошкільного віку;
3. Розробити методику використання ігрових технологій для розвитку мовлення;

4. Проаналізувати результати експериментальної роботи та розробити рекомендації для вчителів-логопедів і вихователів закладів дошкільної освіти щодо використання ігрових технологій розвитку мовлення дітей.

Об'єкт дослідження – процес мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – ігрові технології як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: запровадження ігрових технологій у процес мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку позитивно впливає на формування мовленнєвої компетентності, зокрема сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення та комунікативних умінь, оскільки відповідає віковим особливостям вихованців та активізує їхню пізнавальну й мовленнєву діяльність.

У процесі написання магістерської роботи використано комплекс **методів**, які забезпечують всебічне вивчення проблеми розвитку мовлення дітей за допомогою ігрових технологій:

1) теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури з теми дослідження; порівняння, узагальнення та систематизація наукових поглядів щодо використання ігрових технологій у мовленнєвому розвитку дітей; моделювання педагогічного процесу із впровадженням ігрових методів у мовленнєву діяльність;

2) емпіричні методи: спостереження за мовленнєвою активністю дітей у процесі ігрової діяльності; проведення анкетування та опитування педагогів і батьків щодо ефективності ігрових технологій розвитку мовлення; організація та проведення педагогічного експерименту (констатувального, формуального та контрольного етапів); бесіди з дітьми та педагогами;

3) методи кількісного та якісного аналізу: обробка результатів дослідження; якісний аналіз змін у мовленнєвому розвитку дітей після впровадження ігрових технологій.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до аналізу традиційних та сучасних ігрових технологій, спрямованих на мовленнєвий розвиток дошкільників, а також у розробці й апробації авторської системи ігор.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у роботі вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів-логопедів, практичних психологів та батьків для підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дітей.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, який складається із 70 джерел (20 з яких іноземними мовами), 2 додатків. Робота містить 16 таблиць та 2 рисунки. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок, основний зміст викладено на 73 сторінках

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

1.1. Поняття мовленнєвого розвитку в дошкільному віці

Мовлення є одним із провідних психічних процесів, який забезпечує не лише комунікацію, а й формування мислення, розвиток емоційно-вольової сфери та соціалізацію дитини.

Н. Харченко об'єктивно відзначає, що мовлення є діяльністю та підкреслює нерозривний зв'язок мови (як конкретної знакової системи, коду, що існує в соціумі), мовлення (як вищої психічної функції людини, її психічного і психофізіологічного процесу) та мовленнєвої діяльності, що протікає в часі й виражається в певній формі (звуковій або письмовій) [50, с. 3].

Відомо, що мовленнєва діяльність не співвідноситься безпосередньо з «класичними» видами діяльності; вона як сукупність мовленнєвих дій і мовленнєвих операцій входить в іншу, ширшу діяльність – трудову, ігрову, пізнавальну; має таку ж структуру, як і будь-яка інша форма психічної діяльності: мотив, мета, мовленнєві операції, мовленнєві дії.

Проблема мовлення дошкільників розглядається в структурі психології навчання без достатнього урахування психолінгвістичних факторів. У зв'язку з цим предметом формування стають не спонтанні процеси мовленнєвого розвитку й спонтанна рефлексія дитини над мовленням, що об'єктивно виникає в ході цього, а лише навчальна діяльність дитини [19, с. 3].

У дошкільному віці мовленнєвий розвиток вважається базовою складовою загального психічного та особистісного становлення, оскільки саме в цей період закладаються основи подальшої навчальної діяльності та успішної інтеграції у суспільство [5, с. 14].

Під поняттям мовленнєвого розвитку у дошкільному віці науковці розуміють процес оволодіння дітьми рідною мовою, що включає формування

словникового запасу, розвиток граматичної будови, звукової культури мовлення, а також комунікативних умінь і навичок [24, с. 45]. Важливим є не лише засвоєння мовної системи, а й оволодіння мовленням як діяльністю, що регулює поведінку, забезпечує пізнання світу та взаємодію з оточенням.

Сучасні українські дослідники наголошують, що мовленнєвий розвиток у дошкільному віці є взаємопов'язаним із розвитком мислення, уяви та пам'яті [10, с. 22]. Зокрема, як слушно зауважує Н. Гавриш, мовлення дитини дошкільного віку виступає одночасно засобом засвоєння культурного досвіду і важливим механізмом самовираження.

Зарубіжні науковці підкреслюють значення ранньої мовленнєвої стимуляції. Так, дослідження С. Snow показують, що якість мовленнєвого середовища у родині суттєво впливає на рівень граматичних і лексичних умінь дітей під час вступу до школи [68, с. 78]. Аналогічні результати отримали й українські психологи: наявність мовленнєвої підтримки з боку дорослих прискорює темпи формування зв'язного мовлення та комунікативних умінь дитини [43, с. 31].

Мовленнєвий розвиток у дошкільному віці має свої етапи. Л. Виготський визначав його як процес, що відбувається у зоні найближчого розвитку дитини і залежить від соціальної взаємодії [69, с. 56].

У сучасних методичних дослідженнях виокремлюють кілька напрямів мовленнєвого розвитку:

- фонетико-фонематичний (оволодіння звуковою культурою мовлення);
- лексичний (збагачення активного і пасивного словника);
- граматичний (формування правильної побудови речень);

комунікативний (оволодіння навичками діалогу, монологу, засобами виразності) (див. табл. 1.1.) [30, с. 67]:

Таблиця 1.1

Основні напрями мовленнєвого розвитку дошкільників

Напрямок мовленнєвого розвитку	Зміст роботи	Очікувані результати
Фонетико-фонематичний	Формування правильної вимови, розвиток слухової уваги, диференціація звуків	Чиста звуковимова, розвиток фонематичного слуху
Лексичний	Збагачення активного та пасивного словника, робота з тематичними групами слів	Багатий словниковий запас, точність висловлювання
Граматичний	Формування граматично правильного мовлення, узгодження слів у реченні	Правильна побудова фраз, дотримання граматичних норм
Комунікативний	Розвиток умінь вести діалог, монолог, переказувати, послуговуючись виразним мовленням	Вільне й змістовне спілкування, розвиток мовленнєвої ініціативи

Джерело: розроблено автором

Таким чином, мовленнєвий розвиток дошкільника охоплює не лише оволодіння мовною системою, але й розвиток мовлення як форми комунікативної діяльності, що забезпечує соціалізацію та пізнавальний розвиток дитини.

Особливої уваги потребує питання впливу мовленнєвого розвитку на готовність до шкільного навчання. Як свідчать дослідження Л. Калмикової, М. Шеремет, Н. Чередніченко, Л. Трофименко недостатній розвиток мовлення у дошкільників призводить до труднощів у засвоєнні читання й письма, знижує рівень когнітивної активності та впливає на самооцінку дитини [19, 20, 21, 22].

Водночас сучасні підходи розглядають мовленнєвий розвиток як інтегративне явище, що реалізується через ігрову діяльність, художньо-мовленнєву творчість, взаємодію з дорослими та ровесниками. Дослідження

D. Whitebread доводять, що гра створює умови для природного використання мовлення, стимулює діалог і розширює словниковий запас [70, с. 102]. Це підтверджують і українські педагоги А. Богуш та Н. Гавриш: організація мовленнєво-ігрового середовища у дошкільному закладі суттєво підвищує рівень комунікативної компетентності дітей [6, с. 28; 10, с. 24].

Проблему формування в дошкільників мовленнєвих навичок і вмінь неможливо розглядати поза мовленнєвим спілкуванням, адже розвиток мовлення це, перш за все, розвиток способу спілкування. У психолінгвістиці встановлено, що для повноцінного спілкування, дитина має оволодіти такими мовленнєвими вміннями: швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування; правильно планувати своє мовлення та вибрати зміст акту спілкування; знайти адекватні засоби для передачі цього змісту; забезпечити зворотний зв'язок від партнера по спілкуванню.

Мовленнєві вміння дошкільника – це особлива здатність дитини, яка виникає в результаті розвитку в неї мовленнєвих навичок [50, с.5]. Мовленнєві навички є фундаментом для формування в дошкільників мовленнєвих умінь. У психолінгвістиці розмежовують сутність двох понять: мовленнєві навички та мовленнєві вміння, які взаємопов'язані і взаємообумовлені, хоч і є двома діаметрально протилежними явищами, що якісно відрізняються одне від одного [50, с.3].

Мовленнєві навички – це мовленнєві операції, що здійснюються несвідомо, з повним автоматизмом, відповідно до мовної норми й слугують для самостійного вираження думок, намірів, переживань.

Порівняльну характеристику цих понять подано у табл. 1.2.

Специфіка мовлення дітей дошкільного віку полягає в тому, що дитина володіє такими навичками (операціями), але не знає і навіть не здогадується про це, адже мовленнєві операції неусвідомлені. Дитина використовує їх спонтанно, у певних ситуаціях, коли ті спонукають дитину до виявлення таких навичок. Поза цими ситуаціями, дитина не може виконувати мовленнєві

операції навмисно, довільно й усвідомлено. Формуються мовленнєві навички на мимовільному, неусвідомленому рівні.

Таблиця 1.2

**Відмінності між мовленнєвими навичками та вміннями
дошкільника**

Категорія	Мовленнєві навички	Мовленнєві вміння
Характер	Несвідомі, автоматизовані операції	Усвідомлені дії, що здійснюються з урахуванням мети спілкування
Рівень формування	Формуються мимовільно, інтуїтивно, через повторення	Ґрунтуються на сформованих навичках, вимагають варіювання та контролю
Умови прояву	Проявляються у знайомих мовленнєвих ситуаціях	Застосовуються в нових мовленнєвих умовах
Роль мовного чуття	Базуються на мовному чутті	Реалізують мовне чуття у цілеспрямованій мовленнєвій діяльності
Значення для розвитку	Є основою для формування вмінь	Забезпечують комунікативну компетентність дошкільника

Джерело: розроблено автором

На нашу думку, жодна дитина 4-5-річного віку не усвідомлює тих способів, за допомогою яких здійснюється її мовлення; правила побудови усного мовлення стають предметом її усвідомлення тільки в школі, коли вона починає вивчати граматику тієї мови, яку вона давно практично використовує. Усне мовлення засвоюється дитиною практично, на основі наслідування прикладу мовлення дорослих; його артикуляція і граматичне оформлення ще довго залишаються неусвідомленими. Закони побудови мовленнєвих висловлювань залишаються неусвідомленими доти, поки в школі дитина не починає спеціально вивчати граматику.

На думку Л. Калмикової, мовленнєві навички, розвиваючись, передбачають, що спонтанно повинна виникнути рефлексія (підсвідомий контроль) дитини над мовленням [20].

Мовленнєві вміння – це мовленнєві дії, що реалізуються на основі мовних (інтуїтивних) знань дошкільників, довільного їх варіювання під час вибору та поєднання мовленнєвих операцій (навичок) залежно від мети, ситуації спілкування і співрозмовника, з яким відбувається комунікація. На рівні вмінь діє механізм конструювання висловлювання на основі відбору доречних слів, але з використанням готової схеми граматичної структури фрази, а також механізм конструювання фрази на основі інтуїтивного дотримування граматичних правил-зразків [21].

Отже, вияв у дошкільників мовленнєвих умінь – це можливість довільно користуватися мовленнєвими навичками (операціями) у процесі побудови мовленнєвих висловлювань. При цьому їх структура (композиція) не є предметом усвідомлюваного засвоєння дітьми. Якщо дитина оволодіває мовленнєвими навичками й вільно використовує їх у процесі комунікації, то можна говорити про сформованість у неї мовленнєво-комунікативних умінь.

Як відомо, мовленнєвим навичкам властива стійкість і здатність до відтворення в нових умовах, нових мовних одиницях та їх поєднаннях. Важливу роль при цьому відіграє так зване «відчуття мови» або «мовне чуття» – вміння користуватися мовними засобами відповідно до мовленнєвої ситуації без звертання до теоретичних знань про мову [22]. Функціонують і такі терміни, як «чутливість до мовних явищ» (Г. Люблінська); «невизначне (нечітке) усвідомлення», «інтуїтивна мовна здатність» (Л. Калмикова).

Мовне чуття керує процесами породження мовлення, дає дитині можливість застосовувати сформовані мовленнєві навички до незнайомого мовного матеріалу, відрізнити правильні граматичні форми від неправильних. Відчуття мови виникає мимовільно, як побічний продукт діяльності, що спрямована на оволодіння практикою мовленнєвого спілкування.

У психолінгвістичних дослідженнях мовне чуття визначається як центральний елемент мовленнєвого досвіду дошкільника. У табл. 1.3. подано основні риси цього явища.

Таблиця 1.3

**Характеристика мовного чуття у мовленнєвому розвитку
дошкільників**

Ознака / параметр	Характеристика мовного чуття
Визначення	Інтуїтивне відчуття правильності мовлення без опори на теоретичні знання
Механізм формування	Виникає мимовільно як побічний результат активного мовного досвіду
Рівень усвідомлення	Переважно неусвідомлене, діє на рівні відчуттів
Функції у мовленні	Допомагає дитині правильно поєднувати слова, будувати фрази, розрізняти правильні та помилкові форми
Значення	Сприяє розвитку граматичної будови мовлення, розширює словниковий запас, підвищує мовну гнучкість
Вияви у мовленнєвій діяльності	Самостійне створення нових форм, правильне вживання слів у незнайомих ситуаціях

Джерело: розроблено автором

Таким чином, мовне чуття є результатом інтуїтивного засвоєння мовних закономірностей і виконує важливу роль у мовленнєвій активності дитини. Саме воно дозволяє дошкільникам породжувати мовлення, що відповідає нормам та послуговуватися ним, ще до набуття свідомого розуміння граматичних правил.

Це неусвідомлене, нерозчленоване емоційне (на рівні почуття, а не мислення) узагальнення мовленнєвого досвіду дитини може бути використане для регулювання й контролю правильності її мовлення.

Мовленнєвий досвід включає два компоненти: 1) практичне володіння рідною мовою; 2) емпіричне узагальнення спостережень над мовою, здійснених її носієм незалежно від спеціальних знань про мову, що відповідає «чуттю мови».

Чуття мови зовнішньо виражається в тому, що діти використовують уже засвоєні мовні форми стосовно нового матеріалу, комбінують елементи мови відповідно до її законів, хоча останні й не усвідомлюються у формі понять і суджень.

У даному дослідженні мовне чуття розуміємо як інтуїтивну реакцію на певну форму висловлювання з боку мовця, для якого ця мова є рідною; як своєрідним критерій правильного мовлення.

Л. Калмикова визначає «чуття мови» як сукупність відчуттів, що безпосередньо відображають зв'язки й відносини, характерні для мови як системи засобів взаємного спілкування людей. На думку вченої, чуття мови – це вміння користуватися мовними засобами відповідно до мовленнєвої ситуації без звертання до теоретичних знань про мову [21, с. 31].

Рідна мова засвоюється «на рівні відчуття», тому що «відчуття створює основу будь-якої психічної діяльності». І лексичні, і граматичні значення рідної мови людина відчуває задовго до того, як набуває здатності усвідомлювати їх. Усвідомлення свого мовлення можливе саме завдяки тому, що воно вже засвоєне інтуїтивно. Гарно чи погано людина володіє мовленням – залежить не від того, чи вміє вона усвідомлювати своє мовлення, а від того, наскільки повно й правильно вона засвоїла мовлення інтуїтивно, тобто на рівні відчуття, а не мислення.

Таким чином, недостатній рівень сформованості в дітей мовленнєвих навичок побудови міркування є негативним явищем для подальшого розвитку в них умінь будувати мовленнєві висловлювання і комунікувати, оскільки такі

вміння формуються тільки на основі інтуїтивного дитячого досвіду – мовленнєвих навичок..

У психолінгвістиці доведено, що мовленнєва діяльність дитини носить активний творчий характер. Дошкільник створює «свою мову» або декілька «моделей мови», які потім відкидає. За даними досліджень (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикової та ін.), це процес активного, евристичного пошуку зв'язків, закономірностей, відношень елементів мови, пошук правил, за якими дитина будує свої висловлювання. Мовлення дитини дошкільного віку розвивається в результаті генералізації мовних явищ. Генералізація – один з провідних механізмів розвитку мовлення. Дошкільник самостійно конструює словесні форми на основі мовного чуття, мовної інтуїції, практично засвоює мовні закономірності.

Деякі зарубіжні вчені (Н. Хомський, Д. Макніл та ін.) вважають, що утворення системи правил у процесі засвоєння дитиною мови відбувається завдяки «вродженим знанням», «вродженим структурам». Відповідно до концепції «вроджених знань» дитина формулює гіпотези щодо лінгвістичних правил мови. На основі цих гіпотез вона передбачає лінгвістичну структуру майбутніх речень, порівнює їх з новими реченнями, відмовляється від гіпотез, які себе не виправдали.

Теорію «вроджених знань» критикували відомі психолінгвісти Л. Виготський, О. Шахнарович та ін. Вони наголошували, що в дошкільному віці розвивається мовна здатність (здібність), під якою розуміли сукупність наявних у дитини мовленнєвих навичок і вмінь. Мовна здатність дозволяє дошкільнику розуміти й будувати нові висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації та в межах системи закріплених у мові правил. Відомий мовознавець В. фон Гумбольдт говорив, що засвоєння мови дітьми – це не ознайомлення зі словами, не просте закладання слів у пам'ять і не бездумне їх повторення, а ріст мовної здібності з роками і з вправліннями. У дітей відбувається не механічне вивчення мови, а розгортання мовної здібності [13, с. 78].

Мовна здатність – це психічна й психофізіологічна функція людини, що біологічно та генетично закладена; функція, що забезпечує можливість психіки людини відображувати та узагальнювати зовнішній мовний матеріал, трансформуючи його в особливі внутрішні коди у вигляді неусвідомлених і усвідомлюваних правил мови. Формується й розвивається мовна здатність соціальним шляхом (у процесі спілкування і навчання), на основі особливої анатомо-фізіологічної та нейрофізіологічної організації людини.

Онтогенез мовної здатності сучасні логопедія, лінгводидактика і психолінгвістика розглядають як найскладнішу взаємодію, по-перше, процесу спілкування дорослих з дітьми, що поетапно розвивається; по-друге, процесу розвитку предметної і пізнавальної діяльності дитини; по-третє, як результат асоціативно-смислової взаємодії мовних засобів, наявних у розпорядженні дитини, а також наслідків функціонування цих засобів – способу використання мови з метою пізнання навколишнього світу, спілкування, інтелектуального та духовного становлення дитини.

Вітчизняна психолінгвістика розглядає мовну здатність (компетенцію) та застосування мови (мовленнєву компетентність) як взаємозалежні явища мовлення. Мовленнєва компетентність є результатом розвитку практичного застосування мови і мовлення, і лише в результаті активного спілкування в дошкільника з'являється розуміння мови та здатність в індивідуальному мовленні виражати власні наміри, бажання, прагнення тощо.

У науці розрізняють чотири види мовленнєвої діяльності: говоріння, слухання, читання і письмо. У закладі дошкільної освіти діти опановують лише два з них – слухання (аудіювання) і говоріння.

Таким чином, мовленнєвий розвиток у дошкільному віці є багатокомпонентним процесом, що визначає успішність подальшого навчання та соціалізації. Він залежить від якості мовленнєвого середовища, активної взаємодії з дорослими та використання спеціально організованих методів розвитку мовлення.

1.2. Теоретичні підходи до використання ігор у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку: погляди українських та зарубіжних науковців

Ігрова діяльність завжди була предметом уваги психологів, педагогів та лінгводидактів, адже саме через гру дитина найприродніше опановує мовлення, здобуває соціальний досвід і розвиває пізнавальні здібності. У сучасній науці існує кілька провідних теоретичних підходів до використання ігор у мовленнєвому розвитку дошкільників, серед яких культурно-історичний, діяльнісний, когнітивний та комунікативний (див. табл. 1.4.). Кожен із цих підходів підкреслює різні функції ігор та роль мовлення у процесі розвитку дитини.

Таблиця 1.4

Теоретичні підходи до використання ігор у мовленнєвому розвитку дошкільника

Теоретичний підхід	Основні ідеї	Ключові автори	Роль гри у мовленнєвому розвитку
Культурно-історичний	Гра – форма соціальної практики, засвоєння норм і ролей	Л.Виготський, Д. Ельконін	Мовлення як регулятор і організатор вищих психічних функцій, соціалізація через сюжетно-рольову гру
Діяльнісний	Гра – провідна діяльність дошкільника, розвиток мовлення – інструмент	О. Запорожець, А. Богущ	Розвиток фонематичного слуху, граматичної правильності, зв'язного мовлення

	спілкування і пізнання		
Когнітивний	Гра відображає стадії інтелектуальн ого розвитку, мовлення — символічне представлення реальності	Ж. Піаже	Інтеграція мовленнєвого і когнітивного розвитку, засвоєння нових слів і граматичних конструкцій
Комунікативний	Гра – засіб розвитку діалогічного і монологічного мовлення	Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко	Формування комунікативної компетентності, розвиток умінь слухати, відповідати, формулювати думки

Джерело: розроблено автором

Культурно-історичний підхід, започаткований Л. Виготським, пояснює гру як особливу форму соціальної практики, у якій дитина засвоює суспільні норми та ролі. Дослідник наголошував, що у грі мовлення виконує регулятивну та організуючу функцію, дозволяючи дитині підніматися на вищий рівень розвитку [69, с. 52]. Цю ідею продовжив Д. Ельконін, який вважав сюжетно-рольову гру школою соціальних відносин, де мовлення стає засобом організації колективної діяльності [15, с. 38].

З позицій діяльнісного підходу гра розглядається як провідна діяльність дитини дошкільного віку, у якій розвивається її мовлення як інструмент спілкування та пізнання. Українська дослідниця А. Богуш акцентує, що

мовленнєві ігри є важливою частиною освітнього процесу, адже вони забезпечують розвиток фонематичного слуху, граматичної правильності, зв'язного мовлення [5, с. 41].

Когнітивний підхід зосереджує увагу на зв'язку гри з розвитком мислення. Ж. Піаже доводив, що гра відображає стадії інтелектуального розвитку дитини, а мовлення у грі є способом символічної передачі реальності [62, 63]. У сучасних працях С. Коноплястої та Т. Сак зазначається, що через гру відбувається інтеграція мовленнєвого та когнітивного розвитку, адже дитина опановує нові слова й граматичні конструкції у контексті пізнавальної активності [25, с. 73].

Комунікативний підхід, представлений працями українських науковців Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко, розглядає гру як провідний засіб розвитку діалогічного та монологічного мовлення. Н. Гавриш підкреслює, що саме у грі дитина вчиться слухати співрозмовника, відповідати, ставити запитання та формулювати власні думки [11, с. 66]. К. Крутій зазначає, що ігрові технології сприяють розвитку комунікативної компетентності та збагачують словниковий запас [31, с. 59].

У зарубіжних дослідженнях особливу увагу приділяють значенню гри у розвитку саморегуляції та мовленнєвої активності. Так, L. Berk та A. Winsler вважають, що під час ігрової діяльності діти активно використовують «приватну мову», яка згодом трансформується у внутрішнє мовлення і сприяє когнітивному розвитку [52, с. 65]. D. Whitebread підкреслює, що гра стимулює розвиток комунікації та креативності, а мовлення стає ключовим інструментом самовираження [70, с. 98].

Отже, узагальнення теоретичних підходів українських і зарубіжних дослідників свідчить, що ігрова діяльність має унікальний потенціал для мовленнєвого розвитку дошкільників. Вона не лише активізує мовленнєву практику дітей, а й інтегрує її з мисленням, уявою та соціальною взаємодією. Таким чином, ігри виступають не допоміжним, а провідним засобом формування мовленнєвої компетентності у дошкільному віці.

У дошкільному дитинстві ігрова діяльність виступає провідною, оскільки саме в ній реалізуються основні потреби дитини у пізнанні, спілкуванні та самовираженні. У психології та педагогіці гра розглядається як особливий вид активності, що має соціально-культурне походження і спрямований на засвоєння норм, правил та моделей поведінки [69, с.47].

Л. Виготський підкреслював, що у грі дитина піднімається «на голову вище самої себе», оскільки тут розвиваються вищі психічні функції, формується здатність діяти у символічній ситуації [69, с. 52]. Подальші дослідження Д. Ельконіна показали, що саме гра забезпечує перехід від наочно-дійового мислення до наочно-образного та словесно-логічного [15].

Сучасні українські науковці також наголошують на особливій ролі гри у розвитку дошкільника. Так, К. Крутій зазначає, що ігрова діяльність створює оптимальні умови для формування мовленнєвої та комунікативної компетентності, а також сприяє соціалізації дітей у колективі [30, 31]. А. Богуш підкреслює, що гра допомагає інтегрувати різні види діяльності (пізнавальну, мовленнєву, художню) і робить процес навчання природним та доступним [5, с. 19].

Ігрова діяльність має низку специфічних характеристик:

- добровільність (дитина сама обирає гру та ролі);
- емоційна забарвленість (гра викликає радість, інтерес, задоволення);
- наявність уявної ситуації (предмети набувають нових значень);
- соціальна взаємодія (гра здебільшого колективна і передбачає спілкування) [10, с. 63].

Особливо важливою є сюжетно-рольова гра, у якій діти відтворюють різні соціальні ролі («вчитель», «лікар», «продавець» тощо). За словами Т. Дуткевич, саме сюжетно-рольова гра виступає школою соціальних відносин і сприяє розвитку довільної поведінки, планування та регуляції дій [15].

У сучасних дослідженнях відзначається, що гра є ефективним засобом мовленнєвого розвитку. Зокрема, Н. Гавриш доводить, що використання

дидактичних ігор під час занять з дітьми 4–6 років сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення та його граматичної правильності [11, с. 74].

Зарубіжні автори також підтверджують цю тезу. За даними досліджень D. Whitebread, гра створює умови для розвитку саморегуляції, комунікації та когнітивної гнучкості [70, с. 98]. M. Berk та A. Winsler вказують, що у грі діти активно використовують приватну мову, яка сприяє становленню внутрішнього мовлення і мислення [52, с. 65].

У сучасному дошкільному закладі гра виконує не лише розважальну, а й освітню функцію. Вона стає методичним засобом формування мовленнєвих, математичних, соціально-побутових умінь. Зокрема, використання ігор для розвитку фонематичного слуху, мовленнєвого дихання чи граматичних форм дозволяє ефективно подолати мовленнєві труднощі у дітей з порушеннями [43].

Таким чином, ігрова діяльність є універсальним засобом розвитку дошкільника. Вона забезпечує становлення пізнавальних, мовленнєвих та соціальних умінь, сприяє формуванню довільної поведінки та підготовці до шкільного навчання. Аналіз теоретичних підходів свідчить, що ігрова діяльність виконує багатогранну роль у мовленнєвому розвитку дошкільника. Відповідно до культурно-історичного підходу, гра сприяє соціалізації та засвоєнню мовних норм; діяльнісний підхід акцентує розвиток мовлення як інструмент спілкування і пізнання; когнітивний підхід розглядає гру як механізм формування інтелектуальних здібностей; комунікативний підхід підкреслює важливість гри для розвитку комунікативної компетентності дитини. Таким чином, комплексне застосування цих підходів у практиці дошкільної освіти дає змогу максимально ефективно використовувати ігри для розвитку мовленнєвих умінь дітей.

1.3. Класифікація ігор та ігрових технологій для формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку

Формування мовленнєвої компетентності в дошкільному віці є одним із ключових завдань сучасної дошкільної освіти, оскільки саме в цей період закладаються основи мовленнєвої діяльності та комунікативної культури дитини. Гра, будучи провідним видом діяльності дошкільника, виступає ефективним засобом розвитку мовлення, адже вона поєднує емоційність, творчість, інтерес і практичну активність [5; 69].

Сучасні дослідження дозволяють класифікувати ігри для розвитку мовлення за різними критеріями. Найбільш поширеним є поділ на мовні, сюжетно-рольові, дидактичні та рухливі ігри [34; 47].

1. Мовні ігри.

Мовні ігри є ефективним інструментом для збагачення словникового запасу, удосконалення граматичних структур та формування комунікативної компетентності.

Дослідники наголошують, що саме гра створює сприятливі умови для засвоєння мовного матеріалу, адже діти вчаться ненав'язливо, у ситуаціях, максимально наближених до життєвих [69, с.112]. У педагогічній практиці застосовуються різні типи мовних ігор: фонетичні, лексичні, граматичні, сюжетно-рольові та творчі. Наприклад, фонетичні ігри допомагають удосконалювати звукову культуру мовлення, а сюжетно-рольові сприяють розвитку діалогічного мовлення, навичок взаємодії та співпраці [27, с. 47].

Особливу роль мовні ігри відіграють у розвитку мовленнєвих здібностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. За допомогою гри дитина оволодіває новими словами та виразами, вчиться правильно будувати речення, використовувати різні мовленнєві засоби відповідно до ситуації спілкування [29, с. 83]. При цьому важливою умовою є активна позиція педагога, який виступає організатором і фасилітатором мовленнєвої діяльності вихованців.

Таким чином, використання мовних ігор як педагогічної технології не лише робить процес навчання більш цікавим, але й забезпечує ефективний розвиток мовлення дітей, сприяє формуванню навичок комунікації, необхідних для подальшого навчання та соціалізації.

Мовні ігри спрямовані безпосередньо на тренування мовленнєвих умінь і навичок. Вони формують правильну вимову, збагачують словниковий запас, удосконалюють граматичну будову мовлення.

Згідно з дослідженнями Т. Піроженко [43], систематичне використання мовних ігор підвищує рівень розвитку зв'язного мовлення у 78% дошкільників.

Основні типи мовних ігор, їхні мовленнєві завдання, очікувані результати та рекомендації для педагога наведені у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Мовні ігри для розвитку мовлення дітей

Назва гри	Тип гри	Мовленнєве завдання	Очікуваний результат	Рекомендації для педагога
Хто більше назве слів?	Лексична	Називати слова певної тематики	Розширення словникового запасу	Підбирати теми відповідно до віку, мотивувати дітей повторювати слова правильно
Знайди риму	Фонетична	Підібрати слова, що римуються	Розвиток фонематичного слуху, артикуляції	Використовувати прості римовані слова, починати з коротких пар

Склади речення зі словом	Граматична	Побудувати правильне речення зі словом	Удосконалення граматичної будови мовлення, формування зв'язного мовлення	Пояснювати синтаксичні конструкції, давати приклади
Опиши предмет	Описова/лексична	Дати словесний опис предмету або явища	Розвиток описового мовлення, збагачення словникового запасу	Заохочувати детальні описи, ставити додаткові запитання
Слова в русі	Рухлива з мовленнєвим супроводом	Називати слово певної тематики під час руху	Розвиток словникового запасу, уваги та моторики	Підбирати рухи, що відповідають слову, слідувати за безпекою
Передай слово	Рухлива з мовленнєвим супроводом	Промовити слово, речення або запитання під час передачі руху	Розвиток діалогічного мовлення та соціальних навичок	Використовувати м'які предмети, щоб уникнути травм
Скажи і покажи	Рухлива з мовленнєвим супроводом	Назвати слово та показати відповідний рух	Формування асоціативного зв'язку між словом і дією, розвиток моторики	Вибирати зрозумілі рухи, які легко повторювати дітям

Лабіринт слів	Рухлива з мовленнєвим супроводом	Промовляти слово або речення під час руху	Удосконалення вимови, засвоєння лексики, розвиток уваги та пам'яті	Створювати безпечне ігрове поле, контролювати правильність вимови
---------------	----------------------------------	---	--	---

Джерело: розроблено автором

Наведені у табл. 1.5. відомості дозволяють педагогам комбінувати різні види ігор та досягати ефективного розвитку мовлення дітей.

Мовні ігри ефективно розвивають словниковий запас, граматичну будову мовлення та комунікативні навички дітей.

Використання різних типів мовних ігор – лексичних, фонетичних, граматичних, описових та рухливих – забезпечує комплексний розвиток мовленнєвих умінь.

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом сприяють одночасному розвитку моторики та мовлення, підвищують увагу та мотивацію до навчання.

2. Сюжетно-рольові ігри.

Сюжетно-рольові ігри є потужним засобом розвитку мовлення дітей, оскільки поєднують навчальну та розважальну діяльність, створюючи сприятливі умови для засвоєння нових слів, виразів і граматичних конструкцій [69, с. 112]. У таких іграх діти беруть на себе конкретні ролі – лікаря, продавця, вчителя чи учня – і моделюють життєві або фантастичні ситуації, що стимулює активне мовленнєве спілкування [27, с. 47].

Виконуючи роль, дитина практикує словникові та граматичні навички, вчиться формувати повні речення, використовувати ввічливі формули звертання, питальні та розповідні конструкції [31, с. 83]. Наприклад, у грі «Магазин» діти опановують лексику та конструкції для покупок, у грі «Лікарня» – вирази, пов'язані зі здоров'ям та описом симптомів, а у грі «Школа» – шкільну лексику та структуру уроків [66, с. 34].

Сюжетно-рольові ігри також сприяють розвитку соціальних навичок: діти вчаться слухати інших, співпрацювати, вирішувати конфлікти, проявляти

емпатію та керувати емоціями [59, с. 58]. Крім того, цифрові та відеотехнології розширюють можливості сюжетно-рольових ігор, стимулюючи мотивацію дітей та покращуючи ефективність розвитку мовлення, зокрема у дітей із порушеннями звуковимови [51, с. 12; 67, с.5].

Як зазначає Л. Артемова [2], сюжетно-рольова гра сприяє розвитку мовленнєвих навичок не лише через діалог, але й через необхідність планування та узгодження спільних дій.

Цей вид ігор моделює різні життєві ситуації та дозволяє дитині приміряти на себе соціальні ролі. У процесі сюжетно-рольових ігор діти активно спілкуються, домовляються, уточнюють дії, що стимулює розвиток діалогічного та монологічного мовлення (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Сюжетно-рольові ігри для розвитку мовлення дітей

Назва гри	Роль дитини	Мовленнєва задача	Очікуваний результат
Магазин	Продавець / Покупець	Вітання, запитання про ціну, вибір товару	Розвиток діалогічного мовлення, лексики для покупок
Лікарня	Лікар / Пацієнт	Опис стану здоров'я, запитання та поради	Закріплення медичної лексики та конструкцій для опису стану
Школа	Вчитель / Учень	Вивчення шкільної лексики та фраз для уроку	Розвиток тематичного словникового запасу та побудови діалогів
Сім'я	Мама / Тато / Діти	Розігрування повсякденних ситуацій (приготування їжі, спілкування у побуті)	Формування мовленнєвих та соціальних навичок
Крамниця/ Банк	Клієнт / Працівник	Використання ввічливих формул, діалогів	Розвиток комунікативної компетентності, правильності мовлення

Джерело: розроблено автором

Таким чином, сюжетно-рольові ігри забезпечують комплексний розвиток мовлення, комунікативних та соціальних навичок, поєднуючи навчальний та творчий процес і створюючи умови для активного, природного мовленнєвого спілкування дітей.

3. Дидактичні ігри.

Дидактичні ігри – це навчальні ігрові вправи, спрямовані на засвоєння певного освітнього матеріалу через активну діяльність дитини. Вони поєднують навчальний та ігровий процес, стимулюють мислення, уяву та мовленнєві навички. Основною метою дидактичних ігор є формування мовленнєвої компетентності, збагачення словникового запасу, удосконалення граматичних конструкцій та розвиток комунікативних умінь.

Проаналізуємо особливості дидактичних ігор:

1. **Навчальна спрямованість:** Кожна гра має чітку навчальну мету – закріплення нових слів, розвиток фонетичних навичок, формування граматичної правильності мовлення [66, с. 34].
2. **Ігрова форма:** Дитина активно взаємодіє з матеріалом, що підвищує мотивацію та зацікавленість [59, с. 58].
3. **Розвиток мислення:** Дидактичні ігри стимулюють логічне мислення, увагу та пам'ять, допомагають навчитися класифікувати, порівнювати та робити висновки.
4. **Комунікативні навички:** Виконання завдань у групі або парі дозволяє дітям удосконалювати діалогічне та монологічне мовлення.
5. **Адаптивність:** Гра легко модифікується під вік, рівень підготовки та інтереси дітей, що робить її універсальним інструментом навчання.

Наведемо приклади дидактичних ігор:

- «Склади речення» – дитині пропонуються слова або картки з малюнками, які треба поєднати у речення.
- «Хто більше?» – діти по черзі називають предмети або слова з певної теми (фрукти, тварини), що розвиває словниковий запас та швидкість мовленнєвої реакції.

- «Знайди пару» – завдання на зіставлення карток з об'єктом та його характеристикою або словом; сприяє розвитку логіки та мовлення.
- «Опиши предмет» – дитина описує предмет, не називаючи його, а інші вгадують; тренує описове мовлення та словниковий запас.

Таблиця 1.7

Дидактичні ігри для розвитку мовлення дітей

Назва гри	Роль дитини	Мовленнєва задача	Очікуваний результат
Склади речення	Гравець	З'єднати слова чи картки у правильне речення	Удосконалення граматики та побудови речень
Хто більше?	Учасник	Називати предмети певної теми (фрукти, тварини)	Розширення словникового запасу, швидкість мовленнєвої реакції
Знайди пару	Гравець	Зіставити предмет і його характеристику	Розвиток логічного мислення та мовлення
Опиши предмет	Оповідач/гравець	Описати предмет, не називаючи його, інші вгадують	Розвиток описового мовлення, активізація словникового запасу
Логічні картки	Учасник	Відповідати на запитання, скласти історії з карток	Розвиток мислення, мовлення та уваги

Джерело: розроблено автором

Дидактичні ігри забезпечують систематичний розвиток мовлення, сприяють активізації мовленнєвої діяльності та формуванню навичок комунікації. Вони є ефективним методом навчання, що поєднує користь і цікавість для дитини, стимулюють її креативність та самостійність у мовленнєвій діяльності [67, с. 5; 51, с. 12].

Ці ігри мають чіткі правила і пізнавальну спрямованість, їхня мета – навчання у формі гри. Дидактичні ігри стимулюють розвиток мислення, пам'яті, уваги та мовлення. Прикладами таких ігор є: «Четвертий зайвий»

(розвиток уміння класифікувати та аргументувати вибір); «Відгадай загадку» (формування асоціативного мислення і словникового запасу); «Склади історію за картинками» (розвиток зв'язного мовлення).

За результатами експериментальних досліджень О. Савченко [47], використання дидактичних ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти збільшує рівень мовленнєвої активності дітей на 30–40%.

4. Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом.

Рухливі ігри мають велике значення не лише для фізичного розвитку, а й для формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку. Під час таких ігор діти виконують команди, співають римівки, вигукують слова, що сприяє закріпленню мовних структур. Психологи, психолінгвісти, логопеди, нейропедагоги наголошують, що поєднання руху з мовленнєвою діяльністю активізує обидві півкулі мозку та забезпечує міцніше засвоєння мовних одиниць.

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом – це інтегрована форма діяльності, де фізична активність поєднується з мовленнєвою практикою. Вони спрямовані на одночасний розвиток моторики, уваги, пам'яті та мовлення дітей, допомагають закріплювати лексику, граматичні структури та комунікативні навички у динамічному ігровому процесі (див. табл. 1.8.).

Таблиця 1.8

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом для розвитку мовлення дітей

Назва гри	Рухова дія	Мовленнєва задача	Очікуваний результат
Слова в русі	Стрибки, махи руками, кроки	Назвати слово з певної теми (тварини, дії, кольори) та повторити рух	Розширення словникового запасу, розвиток моторики та координації

Передай слово	Передача м'яча або предмета	Промовити слово, речення або запитання під час передачі	Розвиток діалогічного мовлення, уваги та соціальних навичок
Скажи і покажи	Імітація дії або предмета	Повторити слово та показати відповідний рух	Формування асоціативного зв'язку між словом і дією, розвиток моторики
Лабіринт слів	Рух по ігровому полю (кроки, стрибки, подолання перешкод)	Промовляти слово або речення правильно під час руху	Удосконалення вимови, розвиток уваги та пам'яті, засвоєння лексики
Хто швидше?	Біг, ходьба на місці, зміна напрямку руху	Назвати слово з певної теми або скласти коротке речення	Підвищення швидкості мовленнєвої реакції, координації рухів та концентрації уваги

Джерело: розроблено автором

Виділимо особливості рухливих ігор з мовленнєвим супроводом:

1. Поєднання фізичної та мовленнєвої діяльності: Діти виконують рухи, одночасно промовляючи слова, фрази або короткі речення, що активізує мовленнєву діяльність і стимулює мотивацію до навчання [66, с. 34].
2. Розвиток координації та уваги: Поєднання рухів і мовлення покращує просторову орієнтацію, концентрацію та реакцію на мовні сигнали педагога.

3. Розширення словникового запасу: Використання рухів у контексті ігрових завдань допомагає закріплювати лексику на різні теми: тварини, кольори, дії, предмети побуту [59, с. 58].

4. Соціальна взаємодія: Ігри зазвичай проводяться у групі, що сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння слухати партнерів і працювати у команді.

5. Емоційна стимуляція: Активна фізична діяльність підвищує емоційний тонус, зменшує стрес та створює позитивну атмосферу для навчання.

Наведемо приклади рухливих ігор з мовленнєвим супроводом:

- «Слова в русі» – діти називають слова певної теми (наприклад, тварини) і одночасно виконують відповідні рухи: стрибки як зайчики, махи руками як пташки.
- «Передай слово» – передаючи м'яч або предмет, дитина вимовляє слово, речення чи запитання; наступний учасник повторює та додає нове слово.
- «Скажи і покажи» – педагог називає дію чи предмет, діти повторюють слово й одночасно демонструють рух, що його ілюструє.
- «Лабіринт слів» – діти рухаються по ігровому полю, виконуючи завдання: наприклад, крокувати тільки коли промовляють слово або речення правильно.

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом є ефективним засобом формування мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вони поєднують навчальні та фізичні завдання, стимулюють активність, увагу та пам'ять, сприяють засвоєнню лексики й граматичних структур, а також розвитку соціальних навичок [67, с. 5; 51, с. 12].

Таким чином, кожен із зазначених видів ігор виконує свою функцію у розвитку мовлення дошкільників: мовні ігри формують технічні навички мовлення, сюжетно-рольові – забезпечують соціалізацію та розвиток комунікації, дидактичні – активізують пізнавальну діяльність, а рухливі –

поєднують фізичний і мовленнєвий розвиток. Використання різноманітних ігор у системі дозволяє всебічно розвивати мовленнєву компетентність дитини, створюючи при цьому позитивний емоційний фон та умови для творчості.

У ХХІ столітті розвиток цифрових технологій значно вплинув на методи організації освітнього процесу в дошкільних закладах. Сучасні діти належать до покоління «цифрових аборигенів» (digital natives), які з раннього віку знайомі з планшетами, смартфонами та мультимедійними пристроями [65]. Це зумовлює потребу інтеграції мультимедійних та інтерактивних технологій у практику мовленнєвого розвитку дошкільників та їх ігрової діяльності.

5. Мультимедійні ігрові технології.

Сучасний комп'ютер дозволяє використовувати в роботі з дітьми дошкільного віку мультимедійні засоби навчання. Мультимедійні засоби навчання – це комплекс апаратних і програмових засобів, що дозволяють користувачеві спілкуватися з комп'ютером, використовувати різноманітні, природні для себе середовища (графіку, гіпертексти, звук, анімацію, відео). Комп'ютерна презентація – це спосіб наочно подати інформацію з використанням мультимедійних засобів [41, с.102]. Популярною для розробки комп'ютерних презентацій є програма Microsoft Office PowerPoint, за допомогою якої створюються презентації, що складаються з наборів слайдів, у яких текст поєднується з графічними об'єктами, звуком, відеоефектами. На слайдах містяться текст, малюнки, фотознімки, автофігури, відеокліпи, звуковий супровід (музика, голос за кадром), гіперпосилання на інші слайди або документи.

Використання мультимедійних технологій в освіті – це історичний процес, який пов'язаний з цивілізаційними змінами у житті людства, а отже, і з еволюцією сучасних методів навчання, що впливають на розвиток освіти та сприяють розвитку людини у цілому. Нині в педагогічній практиці всіх ланок освіти широко використовуються найрізноманітніші аспекти комп'ютеризації освітнього процесу, пов'язані з розвитком мультимедійних технологій.

Упровадження мультимедійних технологій у освітній процес сприяє удосконаленню й урізноманітненню діяльності, що має підвищити його продуктивність [38, с.47]. Крім того, використання мультимедійних технологій у процесі навчання є дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності учнів усіх вікових груп і, зокрема, дітей старшого дошкільного віку, які від народження стикаються з гаджетами і не знають життя без них. У зв'язку з цим важливим завданням постає потреба у пошуку ефективних педагогічних умов, новітніх підходів до організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку із застосуванням мультимедійних технологій. Мультимедійні засоби навчання – це засоби, створені на базі мультимедіа технологій, що дозволяють в інтерактивному режимі ефективно організовувати освітній процес. Використання медіапродукції характеризується науковцями як «привласнення знань», наявних у продукції телебачення, радіо, преси, вебсайтів, які виступають джерелами інформації; інструментами, що використовуються для зберігання, передачі та представлення інформації. На думку В. Корнєва, реалізація можливостей інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє організовувати нові види навчальної діяльності: інтерактивний діалог – взаємодія користувача з гаджетом; управління реальними об'єктами; управління відображеними на екрані моделями різних об'єктів, явищ, процесів; автоматизований контроль (самоконтроль) результатів навчальної діяльності, корекція за результатами контролю, тренування, тестування [28, с. 51].

Науковці наголошують, що сучасні мультимедійні засоби відкривають нові можливості для розвитку розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку. Інтерактивні навчальні програми можуть надавати підказки або допомогу у виконанні завдань, які дитина ще не може виконати самостійно, стимулюючи її до пошуку оптимальних способів розв'язання [69, с. 112].

Ю. Казаков відзначає, що вибір наочних засобів для роботи з дітьми старшого дошкільного віку має ґрунтуватися на прогнозі того, яку діяльність

вони зможуть викликати у дитини. Якщо засоби не провокують жодної активності, а діти лише пасивно їх розглядають, то такі матеріали виявляються неефективними, а їх використання – марною витратою часу та зусиль педагога [18, с. 9].

С. Ляшенко підкреслює, що поняття «зона найближчого розвитку» набуває нового значення у контексті інформаційних технологій: завдання, які дитина не може виконати сама або за допомогою дорослого, можуть бути виконані за допомогою комп'ютера [39, с. 1].

Використання мультимедійного комп'ютера у навчальному процесі змінює функції педагога, оскільки частина з них переходить до комп'ютера. С. Ляшенко зазначає, що комп'ютер здатен реалізовувати інформаційну, організаторську та контролюючу функції, а також функцію моделювання навчальних ситуацій [39, с. 57].

На думку В. Коваленка, комп'ютер, виконуючи функції викладача, може забезпечувати: джерело нової інформації (частково або повністю замінює викладача та книгу), наочні матеріали нового рівня з мультимедійними та телекомунікаційними можливостями, індивідуальний інформаційний простір, тренажери, а також засоби діагностики та контролю [23].

Функції педагога в умовах комп'ютерного навчання включають: організацію освітнього процесу на рівні групи та предмету в цілому; забезпечення впорядкованості всередині групи, розподіл робочих місць та інструктаж; індивідуальне спостереження за дітьми, надання допомоги та підтримку «людського» контакту; підготовку та узгодження компонентів інформаційного середовища (навчальні та демонстраційні матеріали, програмні середовища та системи) відповідно до змісту навчального предмету.

Мультимедійні технології – це інформаційні технології, що дають змогу в одному програмному продукті поєднувати різноманітні види інформації: текст, ілюстрації, аудіо- і відеоінформацію, мультиплікації, слайди, графіку. Мультимедійні технології також надають можливість створювати електронні додатки до існуючих підручників, енциклопедії, довідники, тренажери,

розвивальні ігри, що стимулюють пізнавальну активність, розширюють кругозір, формують нові уміння та навички дітей.

За допомогою мультимедіа середовища, наголошує Г. Лавренєва [32], можна створити ілюзію присутності в реальному часі, що є новою технологією неконтактної інформаційної взаємодії. На базі різних форм інформаційно-телекомунікаційних технологій можливе застосування різних педагогічних форм діяльності, наприклад, відеоконференції, обмін педагогічним досвідом між педагогами, віртуальні екскурсії музеями, бібліотеками, знахідками архітектури. Можливості інформаційно-телекомунікаційних технологій сприяють більш глибокому та свідомому засвоєнню навчального матеріалу, збільшенню кількості навчальної інформації, активізації пізнавальної діяльності дітей на заняттях, а також їхньої творчості.

В. Коваленко [23, с. 275] вважає, що поява комп'ютерних телекомунікацій у закладах освіти передбачає: інтенсивне використання персональних комп'ютерів і безпаперової технології як інструменту повсякденної навчальної роботи; коригування змісту традиційних дисциплін та їхню інтеграцію; розробку методів самостійної наукової і дослідницької роботи дітей під час виконання різноманітних дослідницьких проєктів; навчання дітей методам колективного вирішення проблем; організацію спільної роботи педагогів різних закладів освіти; підготовку педагогів до роботи з новим змістом, методами та організаційними формами навчання. У професійній педагогіці зазначається, що реалізація можливостей інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє організовувати нові види навчальної діяльності: інтерактивний діалог – взаємодія користувача з комп'ютером; управління реальними об'єктами; управління відображеними на екрані моделями різних об'єктів, явищ, процесів; автоматизований контроль (самоконтроль) результатів навчальної діяльності, корекція за результатами контролю, тренування, тестування [28, с. 51].

У сучасних дослідженнях окремих науковців зазначається, що поряд із позитивними ефектами впровадження мультимедійних засобів у навчальний

процес виникає низка психологічних проблем, які потребують детального аналізу та вирішення. Серед них дослідники виділяють персоніфікацію комп'ютера, коли дитина сприймає його як живий організм; потребу у «спілкуванні» з комп'ютером та особливості такої взаємодії; комп'ютерну тривожність; проблему відповідальності розробників програмного забезпечення за результати його використання; прояви агресії в Internet-середовищі та ризик розвитку Internet-залежності [38, с. 49].

Нині у світі активно формується нова педагогіка, що базується на використанні мультимедійних технологій у навчанні дітей та дорослих. Мультимедійні засоби відкривають нові можливості для розвитку розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку. У багатьох зарубіжних освітніх системах вже тривалий час активно застосовуються мультимедійні засоби, накопичено практичний досвід їх ефективного використання у роботі з дітьми дошкільного віку. Вивчення та адаптація цих напрацювань, а також порівняння їх із досягненнями української системи дошкільної освіти, дозволяє підвищити якість освітнього процесу у вітчизняних закладах освіти. Через спільні зусилля та наукові дослідження стає можливим глибше зрозуміти вплив мультимедійних технологій на розвиток дітей і знаходити шляхи їх максимально ефективного використання.

Так, Джейн Хіггінс (Jane Higgins) – експерт з мультимедійного навчання та застосування технологій у освіті дітей – у своїй праці «Using Multimedia to Enhance Learning in Elementary School Children» досліджує вплив різних мультимедійних засобів на навчання молодших школярів [58]. Основні ідеї її роботи можна узагальнити так:

1. Інтерактивність та адаптивність – створення мультимедійних навчальних середовищ, які можуть адаптуватися до потреб кожної дитини та індивідуалізувати процес навчання.
2. Захопленість та мотивація – розробка навчальних матеріалів, які привертають увагу дітей і стимулюють їхню активну участь у процесі навчання.

3. Розвиток критичного мислення – використання мультимедійних технологій для формування у дітей аналітичних навичок і здатності самостійно оцінювати інформацію.

4. Доступність та інклюзивність – адаптація навчальних ресурсів для різних груп дітей, включаючи дітей з особливими освітніми потребами.

5. Співпраця та обмін досвідом – підтримка взаємодії між педагогами, розробниками освітніх мультимедійних ресурсів та батьками для створення максимально ефективних і адаптованих навчальних програм.

Таким чином, дослідження Джейн Хіггінс демонструють, що мультимедійні технології здатні істотно підвищити ефективність навчання дітей, розвивати їхні когнітивні та комунікативні навички, а також мотивувати до активного навчального процесу.

Лаура Берк (Laura Berk), психолог, яка досліджує розвиток дітей та вплив технологій на їх навчання і розвиток у ранньому віці, у своїй праці «Technology and Young Children: What Does the Research Say?» [52] проаналізувала результати досліджень щодо застосування технологій – комп'ютерів, смартфонів, планшетів – у вихованні та навчанні дітей.

Наукові розвідки Лаури Берк виділяють кілька ключових аспектів впливу мультимедійних технологій на розвиток дітей:

1. Розвиток когнітивних навичок – досліджується вплив інтерактивних мультимедійних програм та ігор на увагу, пам'ять, мислення та мовленнєві вміння дітей. Такі технології стимулюють процеси мислення та розвиток навичок вирішення проблем.

2. Соціальний розвиток – вивчається, як взаємодія з мультимедійними платформами та програмами впливає на соціальні навички, здатність до співпраці та розвиток емпатії.

3. Емоційний розвиток – аналізується вплив мультимедійного контенту, наприклад мультфільмів або ігор, на емоційний стан дітей.

4. Розвиток моторики та координації – досліджується, як інтерактивні мультимедійні програми сприяють розвитку дрібної та великої моторики у дітей раннього і дошкільного віку.

Ці аспекти демонструють багатогранний вплив мультимедійних технологій на ранній розвиток дітей та їхнє навчання.

Також у вивченні даної теми важливе значення мають ідеї Жана Піаже (Jean Piaget) – швейцарського психолога, чиї роботи присвячені розвитку дитини та її когнітивних процесів. Його теорії допомагають оцінювати, як мультимедійні засоби впливають на мислення, сприйняття та навчальні можливості дітей дошкільного віку [61, 62, 63, 64].

Однак, роботи, безпосередньо присвячені вивченню впливу мультимедійних засобів на дітей дошкільного віку, у автора майже відсутні. Проте, багато з його праць можуть бути корисними для розуміння загальних принципів когнітивного розвитку дитини та використання цих принципів у контексті вивчення впливу мультимедійних засобів.

Основні ідеї Ж. Піаже, які можуть слугувати базою для дослідження мультимедійних засобів:

1. Стадії когнітивного розвитку – сенсорний період, період конкретних операцій та формальний операційний період. Вивчення впливу мультимедіа на кожну стадію допомагає адаптувати навчальні матеріали відповідно до рівня розвитку дитини.

2. Принцип конструктивізму – діти активно будують знання через взаємодію з навколишнім середовищем. Мультимедійні технології створюють інтерактивне середовище, що сприяє конструктивному навчальному процесу.

3. Асиміляція та акомодация – діти включають нову інформацію у вже наявні уявлення (асиміляція) або змінюють свої схеми під впливом нових знань (акомодация). Мультимедійні засоби надають матеріал для цих процесів, стимулюючи розвиток мислення.

4. Розвиток мислення та логіки – дослідження впливу мультимедійних технологій допомагає оцінювати, як вони формують логічне та критичне мислення дітей.

5. Егоцентризм та децентрація – Ж. Піаже описував егоцентризм дітей раннього віку. Мультимедійні засоби можуть допомагати дітям долати його та навчатися розглядати ситуації з різних точок зору (децентрація).

6. Гра та символічна гра – гра є ключовим механізмом, через який діти досліджують світ і конструюють свої уявлення. Мультимедійні засоби можуть розширювати можливості символічної гри та експериментування з ролями та концепціями.

Дослідження впливу мультимедійних технологій на дітей у контексті концепцій Ж. Піаже допомагає зрозуміти їхню роль у формуванні когнітивних навичок, уявлень про світ та розвитку критичного мислення у дошкільників.

Джером Брунер (Jerome Bruner) – американський психолог, відомий дослідженнями навчання та розвитку дитини, зокрема щодо використання технологій в освіті. У своїй книзі «The Process of Education» [55] він підкреслює важливість активного сприйняття інформації дитиною та значення контексту для ефективного навчання, що є особливо актуальним для застосування мультимедійних засобів у дошкільній освіті.

Джером Брунер (Jerome Bruner) у своїй праці «The Process of Education» [55] розглядає принципи ефективного навчання та важливість структурованої навчальної програми для розвитку дітей. У книзі «The Culture of Education» [54] автор досліджує вплив культури на процес навчання, зокрема враховує роль мультимедійних технологій у формуванні освітнього середовища. У праці «Actual Minds, Possible Worlds» [53] Брунер підкреслює значення розповідей та оповідань для розвитку мислення дитини, що має важливе значення при використанні технологій у навчанні. Ці роботи містять цінні ідеї щодо інтеграції технологій в освітній процес та їхнього впливу на розвиток дітей.

Ліза Гернсі (Lisa Guernsey) досліджує вплив мультимедійних технологій на розвиток маленьких дітей. У своїй книзі «Screen Time: How Electronic Media – from Baby Videos to Educational Software – Affects Your Young Child» [56] вона аналізує вплив електронних медіа – відео, комп’ютерних ігор та освітніх програм – на когнітивний і емоційний розвиток дітей. Основні положення її досліджень включають:

1. Якість контенту – мультимедійні матеріали мають бути освітніми, розвивальними та відповідати віковим потребам дітей.
2. Інтерактивність та участь – програми, що дозволяють дітям взаємодіяти з контентом, сприяють активному залученню у навчання.
3. Помірне використання – важливо контролювати час, який діти проводять перед екранами, забезпечуючи баланс між мультимедіа та іншими видами активності.
4. Батьківська участь – рекомендується, щоб батьки активно взаємодіяли з дітьми під час використання мультимедійних ресурсів, обговорювали контент та ставили запитання.
5. Дослідження та обмін досвідом – Гернсі закликає до продовження наукових досліджень і обміну практиками для оптимального використання мультимедійних засобів у розвитку дітей.

Отже, досвід і численні спостереження свідчать, що використання мультимедійних технологій у дошкільній освіті сприяє урізноманітненню діяльності дітей та активізації їхньої пізнавальної активності. Впровадження мультимедіа може підвищувати ефективність провідного виду діяльності старших дошкільників та сприяти розвитку когнітивних, соціальних та емоційних навичок. Водночас важливим завданням є створення ефективних педагогічних умов та новітніх підходів до організації навчання із застосуванням мультимедійних технологій. Аналіз робіт зарубіжних дослідників, таких як Ж. Піаже, Дж. Брунер, Дж. Хіггінс, Л. Берк та Л. Гернсі, дозволяє адаптувати їхні ідеї для вітчизняного освітнього простору. Їхні наукові доробки допомагають вчителям-логопедам, вихователям та батькам

розуміти потенціал і обмеження мультимедійних засобів, а також правильно інтегрувати їх у навчально-виховний процес.

Мультимедійні ігри поєднують текст, зображення, звук та анімацію, створюючи для дитини візуально привабливе й емоційно насичене середовище. Їхні особливості:

- Стимуляція слухового та зорового сприймання (діти бачать зображення і чують правильну вимову слова);
- Залучення емоційної сфери (анімаційні персонажі мотивують до участі в комунікації);
- Можливість індивідуалізації навчання (дитина виконує завдання у власному темпі).

Прикладами мультимедійних ігрових технологій є інтерактивні картки («Memory Cards»), електронні книги зі звуковим супроводом, логопедичні програми («Дивослово», «Говоримо правильно»). За результатами досліджень О. Полякової [45], використання мультимедійних ігор у логопедичній практиці підвищує якість засвоєння нових слів на 25–30% у порівнянні з традиційними методами.

6. Інтерактивні ігрові технології.

Інтерактивні ігри відрізняються активною участю дитини у зміні сюжету чи результату гри. Такі ігри стимулюють не лише мовленнєву активність, але й розвиток критичного мислення, уваги та креативності. Основні форми інтерактивних ігрових технологій:

- Ігри з доповненою реальністю (AR) – дитина може взаємодіяти з 3D-об'єктами (наприклад, «оживлення» букви чи предмета);
- Онлайн-платформи (Kahoot, LearningApps, Wordwall), що дозволяють організовувати колективні мовленнєві змагання;
- Інтерактивні дошки та сенсорні столи, які забезпечують групову роботу й тренують комунікативні навички.

Згідно з дослідженням Н. Гавриш [9, 10], інтерактивні ігри формують у дошкільників навички співпраці та підвищують рівень мовленнєвої активності у групі до 85%.

Визначимо переваги мультимедійних та інтерактивних ігрових технологій:

- Підвищення мотивації до навчання – завдяки ігровій формі діти відчують навчання як захопливу діяльність;
- Залучення різних каналів сприймання (зоровий, слуховий, моторний);
- Формування комунікативної компетентності – діти навчаються вести діалог, пояснювати свої дії;
- Розвиток мовленнєвої творчості – створення власних історій, озвучування героїв, складання казок.

Попри очевидні переваги, мультимедійні й інтерактивні ігри потребують грамотного педагогічного супроводу. Зокрема, існують ризики перевантаження дітей інформацією, зниження живого спілкування з однолітками та формування залежності від гаджетів [8]. Тому їх використання має бути дозованим, поєднаним із традиційними, передусім, сюжетно-рольовими, дидактичними і рухливими іграми та живим мовленнєвим спілкуванням.

Отже, мультимедійні та інтерактивні ігрові технології відкривають нові можливості для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вони підвищують ефективність навчання, забезпечують багатоканальність сприйняття, розвивають комунікативні й творчі навички. Разом із тим, оптимальним є їх поєднання з класичними іграми для гармонійного розвитку дитини.

Ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці, і від її організації значною мірою залежить рівень мовленнєвого розвитку дитини. У педагогічній практиці можна виокремити два аспекти використання ігрових технологій: традиційні ігрові методики (мовні вправи, сюжетно-рольові та

дидактичні ігри) та сучасні інноваційні технології (мультимедійні, інтерактивні, ігри з елементами AR/VR).

Отже, традиційні методи ґрунтуються на багаторічному досвіді дошкільної педагогіки та логопедії. Вони довели свою результативність у формуванні:

- фонематичного слуху (через ігри з римами, скороговками, звуковим аналізом слів);
- лексичного запасу (дидактичні ігри на класифікацію предметів, добір синонімів чи антонімів);
- зв'язного мовлення (сюжетно-рольові ігри, казкові інсценізації).

На думку Н. Гавриш [10], традиційні ігри стимулюють живе спілкування, емоційний контакт між дітьми та педагогом, формують навички колективної взаємодії. Водночас вони потребують високого рівня педагогічної майстерності вчителя-логопеда та вихователя, адже якість мовленнєвого розвитку дітей залежить від умілого керівництва грою з боку педагога.

Інноваційні ігрові технології (мультимедійні та інтерактивні ігри, використання електронних додатків, онлайн-платформ) дають змогу розширити можливості традиційних форм. Вони забезпечують:

- високий рівень мотивації завдяки яскравим візуальним і звуковим ефектам;
- індивідуалізацію навчання (дитина може працювати у власному темпі);
- багатоканальне сприйняття інформації (зорове, слухове, моторне);
- використання елементів гри з «ефектом присутності» (AR/VR-технології, 3D-анімація).

Дослідження О. Волошиної [8] показують, що використання мультимедійних ігор у логопедичній роботі підвищує засвоєння нової лексики на 25–30%, а інтерактивні платформи сприяють розвитку комунікативної активності до 85% дітей у групі.

Таблиця 1.9.

Порівняльна характеристика традиційних і сучасних ігрових технологій

Критерій	Традиційні ігрові технології	Сучасні інноваційні ігрові технології
Мотивація	Підтримується за рахунок емоційного контакту, сюжету гри	Підвищується завдяки мультимедіа, яскравим ефектам
Комунікація	Акцент на живому спілкуванні дітей і педагога	Часто опосередкована через пристрої, але стимулює командні завдання
Індивідуалізація	Складніше забезпечити, орієнтація на групу	Легко реалізується завдяки адаптивним програмам
Дидактична цінність	Перевірені часом методи формування мовлення	Високий потенціал, але залежить від якості програм
Ризики	Може бути менш привабливою для сучасних дітей	Існує ризик перенавантаження, зниження живого спілкування

Джерело: розроблено автором

Більшість сучасних науковців (Л. Калмикова, Н. Гавриш, О. Полякова та ін.) наголошують на доцільності інтегративного підходу, який поєднує переваги обох напрямів. Традиційні ігри залишаються базою формування мовлення, тоді як сучасні ігрові технології підсилюють їхній ефект, роблячи навчання цікавішим та індивідуалізованим.

Отже, традиційні ігрові технології забезпечують перевірені механізми мовленнєвого розвитку, тоді як сучасні інноваційні технології створюють додаткові можливості для підвищення мотивації та індивідуалізації мовленнєвого розвитку. Найбільш ефективним для розвитку мовлення дітей є комплексне використання обох груп ігрових технологій.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз проблеми мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з урахуванням сучасних підходів до використання ігрових технологій у педагогічній практиці.

По-перше, уточнено зміст поняття мовленнєвий розвиток у дошкільному віці як цілісного процесу формування у дитини здатності до повноцінного спілкування, що включає збагачення словникового запасу, оволодіння граматичною структурою мови, розвиток зв'язного мовлення, правильну звуковимову та сформованість комунікативної компетентності.

По-друге, розкрито теоретичні підходи до використання ігор у мовленнєвому розвитку дошкільників. Зокрема, проаналізовано наукові погляди вітчизняних (Л. Виготський, Т. Піроженко та ін.) та зарубіжних дослідників (Ж. Піаже, М. Монтессорі та ін.), які підкреслюють роль гри як провідної діяльності дітей дошкільного віку, що створює сприятливі умови для мовленнєвої активності та розвитку мовних умінь і навичок.

По-третє, узагальнено класифікації ігор та ігрових технологій, що застосовуються з метою формування мовленнєвої компетентності у дітей дошкільного віку. Зазначено, що ефективність використання певного виду гри залежить від вікових та індивідуальних особливостей дітей, цілей педагогічного впливу та умов освітнього процесу.

Отже, теоретичний аналіз підтверджує, що використання ігрових технологій є одним із найефективніших засобів мовленнєвого розвитку дошкільників, оскільки забезпечує природну мотивацію до мовленнєвої діяльності та сприяє всебічному розвитку дитини.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організація та умови проведення експериментального дослідження

Ефективність використання ігрових технологій у розвитку мовлення дошкільників значною мірою залежить від правильної організації та створення відповідних педагогічних умов. Гра у закладі дошкільної освіти (ЗДО) має бути не лише цікавою та привабливою для дітей, а й педагогічно вмотивованою, відповідати програмовим вимогам і віковим особливостям розвитку дитини [3].

Мета емпіричного дослідження: визначити ефективність реалізації ігрових технологій у мовленнєвому розвитку дітей старшого дошкільного віку шляхом впровадження авторської методики у практику логопедичної роботи закладу дошкільної освіти.

Експериментальна база: дослідження проводилось у Довгопільському закладі дошкільної освіти (ясла-садок) Конятинської сільської ради Вижницького району Чернівецької області протягом січня – травня 2025 року. Дослідженням було охоплено 20 дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) – по 10 осіб в експериментальній та контрольній групах.

Гіпотеза дослідження: запровадження ігрових технологій у процес мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку позитивно впливає на формування мовленнєвої компетентності, зокрема сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення та комунікативних умінь, оскільки відповідає віковим особливостям вихованців та активізує їхню пізнавальну й мовленнєву діяльність.

Експериментальне дослідження охоплювало три послідовні етапи:

- 1) констатувальний, спрямований на визначення вихідного рівня розвитку мовлення у дітей;
- 2) формувальний, який передбачав упровадження авторської методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей;
- 3) контрольний, для виявлення динаміки у мовленнєвому розвитку дошкільників після апробації авторської методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей.

Протягом констатувального та контрольного етапів експерименту з метою встановлення вихідного рівня розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку та його динаміки ми послуговувалися низкою завдань, розроблених Л. Трофименко і наведених у Додатку А.

Оцінка рівнів мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку здійснювалася за такими критеріями: лексичний, граматичний, фонетичний, діалоогологічний.

Показниками лексичного критерію виступили:

- 1) розуміння смислових відтінків слів;
- 2) точність вживання слів.

Показниками граматичного критерію було визначено:

- 1) розуміння граматичних категорій числа, роду іменників, часу, особи і стану дієслів;
- 2) правильність вживання лексем у словосполученнях шляхом змін словоформ та узгодження їх між собою.

Показниками фонетичного критерію стали:

- 1) слухова увага, фонематичний аналіз і синтез;
- 2) звуковимова, складова структура слова, інтонаційна виразність мовлення.

Показниками діалоогологічного критерію були:

- 1) розуміння зверненого мовлення на рівні діалогу та розповідного мовлення;

2) уміння доречно відповідати на репліки співрозмовника, переказувати прослуханий текст, складати різні види розповідей.

Рівень сформованості кожного з видів компетентності – високий, достатній середній, низький – встановлювався на основі якості виконання пропонувананих завдань:

- високий рівень (3 бали) – дитина точно і правильно виконує пропонуване завдання;
- достатній рівень (2 бали) – дитина відчуває незначні труднощі під час виконання завдання;
- середній рівень (1 бал) – дитина потребує допомоги у виконанні завдання;
- низький рівень (0 балів) – дитина не виконує завдання, навіть з допомогою дорослого.

У процесі реалізації формувального етапу експерименту ефективність ігрової діяльності значною мірою визначалася організаційними умовами, які створювали середовище для активної мовленнєвої діяльності.

Табл. 2.1. ілюструє організаційні умови використання ігор та ігрових технологій в закладі дошкільної освіти для забезпечення розвитку мовлення дітей.

Таблиця 2.1

Організаційні умови використання ігор та ігрових технологій в закладі дошкільної освіти для забезпечення розвитку мовлення дітей

Умова	Опис
Просторово-предметне середовище	Створення ігрових зон (для сюжетно-рольових, дидактичних, рухливих, театралізованих, пальчикових ігор), що стимулюють мовленнєву активність
Часова організація	Раціональний розподіл часу між ігровою та іншими видами діяльності (оптимально 15–20 хвилин організованої гри, щоб уникнути перевантаження)

Роль педагога	Педагог як організатор і партнер у грі (задає сюжет, стимулює мовленнєву активність, підтримує діалог, допомагає у вирішенні конфліктів)
---------------	--

Комплексне дотримання організаційних умов дозволило створити оптимальне середовище для розвитку мовлення дошкільників. Зокрема, поєднання продуманого простору, регламентованого часу та активної ролі педагога забезпечувало мотивованість та ефективність ігрової діяльності.

Сприятливі психолого-педагогічні умови формують емоційний та когнітивний комфорт для дитини, що стимулює мовленнєву активність. Під час впровадження нашої методики використання ігор та ігрових технологій з метою розвитку мовлення дошкільників ми намагалися створювати психолого-педагогічні умови, подані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Психолого-педагогічні умови використання ігрових технологій

Умова	Опис
Врахування індивідуальних особливостей	Підтримка менш активних дітей, стимулювання більш активних
Позитивний емоційний клімат	Атмосфера довіри і доброзичливості для вільного висловлення думок
Інклюзивність	Забезпечення доступності ігор для дітей із мовленнєвими порушеннями та особливими освітніми потребами

Психологічний комфорт, індивідуалізація та інклюзивність сприяють активному залученню всіх дітей до мовленнєвої діяльності, зменшують тривожність і підвищують ефективність навчання через гру.

Обстеження дітей на констатувальному та контрольному етапах дозволило визначити зміни у мовленнєвому розвитку дітей, а дотримання організаційних і психолого-педагогічних умов – забезпечило їх позитивну динаміку.

2.2. Методика використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку

З метою підвищення рівня мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку нами було розроблено методику роботи, спрямовану на системне використання ігрових технологій для стимулювання активного мовлення, розширення словникового запасу та розвитку комунікативних навичок.

Ігровими технологіями, що склали основу нашої методи стали: сюжетно-рольові, театралізовані, дидактичні, рухливі ігри, ігрові технології розвитку дрібної моторики та ігри із залученням мультимедійних і комп'ютерних технологій (див. рис. 2.1.).

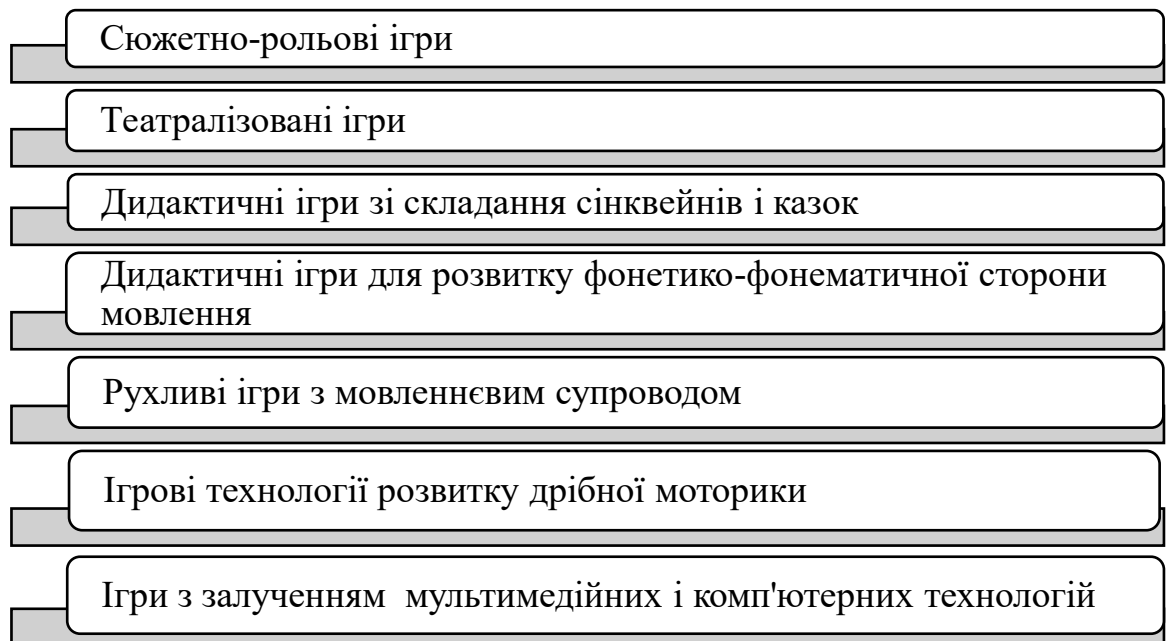

Рис. 2.1. Ігрові технології для розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Виділимо основні принципи методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку:

1. Системність та поступовість – ігри поділяються на рівні складності: від простих ігор для формування лексики до сюжетно-рольових ігор для розвитку зв'язного мовлення.

2. Інтерактивність – використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних карток, планшетів, інтерактивної дошки для залучення уваги та стимулювання мовленнєвої активності.

3. Індивідуалізація – врахування рівня розвитку мовлення кожної дитини, підтримка слабших учасників та стимулювання більш активних.

4. Емоційна підтримка – створення позитивного, доброзичливого середовища для вільного висловлення думок.

5. Реалістичність та актуальність – сюжети ігор відображають повсякденне життя дитини, її інтереси та досвід.

Крім того важливими позиціями використання ігрових технологій для розвитку мовлення дошкільників у нашій методиці стали:

- Комплексний підхід - поєднання традиційних ігрових методик із сучасними мультимедійними та інтерактивними технологіями.

- Індивідуалізація завдань - урахування рівня мовленнєвого розвитку кожної дитини. Для дітей із низьким рівнем розвитку передбачалися допоміжні картки, підказки та повторення слів, а для більш здібних – складніші завдання, наприклад, складання власних речень або коротких розповідей.

- Систематичність та регулярність – використання ігрових технологій має бути регулярним та відповідати чіткій структурі: вступна частина – основна частина – підсумок і рефлексія.

- Мотивація через гру – стимулювання інтересу дітей за допомогою яскравих візуальних елементів, рольових ігор, анімаційних та звукових ефектів.

- Педагогічний супровід – педагог виступає активним учасником гри, стимулює мовлення, створює позитивний емоційний клімат та коригує помилки без тиску на дитину, підтримує діалог, ставить запитання, заохочує

дітей до взаємодії та обговорення, а також адаптує складність завдань відповідно до індивідуальних можливостей учасників.

- Використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних карток, освітніх платформ LearningApps, Wordwall, відео- та аудіоматеріалів сприяє закріпленню лексики, розвитку зв'язного мовлення та комунікативних навичок.

- Регулярне оцінювання прогресу дітей за допомогою спостережень, допомагає коригувати програму та підвищувати ефективність мовленнєвого розвитку.

Розкриємо особливості використання окремих ігрових технологій.

Сюжетно-рольова гра є провідним видом діяльності дошкільника, через яку дитина пізнає навколишній світ, вчиться спілкуватися, узгоджувати дії, висловлювати думки. Для дітей із порушеннями мовлення такі ігри мають особливе корекційно-розвивальне значення, оскільки сприяють активізації словника та формуванню граматичних структур мовлення; розвитку зв'язного діалогічного і монологічного мовлення, удосконаленню вимови, мовленнєвого дихання, артикуляції, формуванню комунікативних навичок, соціальної адаптації, впевненості в собі.

У своїй роботі ми спрямовували сюжетно-рольові ігри на вирішення таких освітніх та корекційно-розвивальних завдань:

- розширення словникового запасу на основі певних тематичних ситуацій (“Магазин”, “Лікарня”, “Перукарня” тощо);
- формування граматично правильного мовлення (наприклад, узгодження слів у роді, числі, відмінку);
- закріплення правильної звуковимови у природному мовленнєвому контексті;
- розвиток зв'язного мовлення, уміння послідовно викладати думку;
- виховання культури мовлення та етикетних форм спілкування.

Наприклад, сюжетно-рольова гра «Магазин» була спрямована на збагачення активного словника назвами продуктів, формування уміння вести діалог «продавець – покупець».

Хід гри: діти розігрують ситуацію купівлі товару. Вчитель-логопед або вихователь заохочували дітей до використання ввічливих формул («будь ласка», «дякую», «до побачення»), правильного вживання назв товарів, їх кількості, ознак.

Театралізовані ігри (ігри-драматизації, режисерські ігри) дозволяли реалізувати низку завдань мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку:

- розвиток звукової культури мовлення: артикуляційної моторики, фонематичного сприймання, мовленнєвого дихання, правильної звуковимови;
- розвиток загальної та дрібної моторики: координацію рухів, дрібної моторики руки, зняття м'язової напруги, формування правильної постави;
- розвиток сценічної майстерності та мовленнєвої діяльності: розвиток міміки, пантоміми, жестів, емоційного сприйняття, удосконалення граматичної правильності мови, монологічної та діалогічної форми мовлення, ігрових навичок та творчої самостійності.

В іграх-драматизаціях кожна дитина виконувала роль як «артист» самостійно, створювала образ за допомогою комплексу засобів вербальної та невербальної виразності.

Видами ігор-драматизацій є: ігри-імітації образів тварин, людей, літературних персонажів; рольові діалоги з урахуванням творів; постановки вистав за одним або декількома творами; ігри-імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки

У режисерській грі «артистами» були іграшки або їх замінники, а дитина, організуючи діяльність як «сценарист» та «режисер», керувала «артистами». Озвучуючи «героїв» та коментуючи сюжет, вона користувалася різними засобами виразності.

У нашій роботі театралізовані ігри найчастіше будувалися на матеріалі українських народних казок «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», а також літературної казки В. Сухомлинського «Ледача подушка».

Дидактичні ігри зі складання сінквейнів і казок використовувалися під час заучуванні віршів. Декламуючи вірш, діти імітували сюжет з допомогою слів, міміки, жестів. При розучуванні потішок, примовок, віршів вони навчалися правильно вимовляти звуки й зображати рухи дійових осіб.

Сінквейн - це французьке п'ятивірш, схоже на японські вірші. Він складається з одного іменника, двох прикметників, трьох дієслів, фрази з чотирьох слів і одного слова-синоніма до першого рядка. Сінквейн допомагає поповнити словниковий запас, знаходити та виділяти у великому обсязі інформації головну думку. Створення сінквейну допомагає розвинути мовлення та мислення.

Дітям ми пропонували створити такі сінквейни:

«Опиши героя казки»

Мета: розвиток уміння описувати персонажів казок.

Хід гри: педагог пропонував дітям створити сінквейн про улюбленого героя (наприклад, Лисичка, хитра, руденька, обманює, тікає, ховається, любить грати жарти, хитрунка).

«Дивовижне дерево»

Мета: формування зв'язного мовлення, збагачення словника.

Хід гри: діти «саджали» уявне дерево і створювали сінквейн про нього (Дерево, високе, зелене, росте, шумить, дає тінь, прикраса).

«Хто я?»

Мета: розвиток логічного мислення та мовленнєвої ініціативи.

Хід гри: діти за сінквейном відгадували, про кого або про що йдеться.

Створення казок улюблене заняття дошкільнят: «Салат із казок» (змішування різних казок); «Що буде, якщо ...?» (сюжет пропонував вихователь); «Зміна характеру персонажів» (казка на новий лад). Нами було використано такі ігри зі складання казок:

«Казка навпаки»

Мета: розвиток креативного мислення та зв'язного мовлення.

Хід гри: педагог змінював звичний хід подій у знайомій казці (наприклад, «Колобок не втік, а подружився з Вовком») і пропонував дітям продовжити історію.

«Казкові кубики»

Мета: формування уміння складати розповідь за опорними словами або малюнками.

Хід гри: на кожній грані кубика — персонаж, предмет, місце дії чи подія. Діти кидали кубики та складали казку за випадковими елементами.

«Закінчи казку»

Мета: розвиток логічного мислення, уміння добудовувати сюжет.

Хід гри: логопед починав казку, а діти по черзі додавали події, діалоги, завершували історію.

«Чарівний мішечок»

Мета: розвиток словника, зв'язного мовлення.

Хід гри: діти діставали із мішечка предмети або іграшки й складали казку, у якій усі предмети «оживають».

У процесі використання означених видів ігор зі складання сінквейнів і казок, важливо було дотримуватися таких вимог:

- починати з коротких оповідей, поступово ускладнюючи зміст;
- використовувати наочність (картинки, іграшки, предмети);
- заохочувати дітей до самостійного добору слів, побудови речень;
- створювати доброзичливу, емоційно комфортну атмосферу;
- обов'язково проводити мовленнєвий аналіз після гри (повторення ключових слів, звуків, фраз).

Дидактичні ігри для розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення мали на меті: формування правильного мовленнєвого дихання та артикуляції; розвиток слухової уваги, фонематичного сприймання; удосконалення вимови окремих звуків і звукосполучень; формування навичок

звукового аналізу та синтезу; розвиток чуття ритму, темпу, інтонації мовлення.

Наведемо приклади ігор, що були використані нами під час проведення формувального етапу експерименту:

«Послухай і відгадай»

Мета: розвиток слухової уваги й фонематичного сприймання.

Хід гри: логопед промовляв пари слів (наприклад, жук – лук, лис – лис, кіт – кит), а діти визначали, чи схожі вони за звучанням, який звук змінився.

«Знайди звук»

Мета: закріплення правильної вимови певного звука.

Хід гри: логопед промовляв слова, а діти плескали у долоні, коли чули певний звук.

«Збери слово»

Мета: розвиток звукового аналізу та синтезу.

Хід гри: логопед вимовляв звуки окремо ([к]-[и]-[т]), а діти повинні були «зібрати» слово.

«Звуковий детектив»

Мета: формування навички визначати місце звука в слові.

Хід гри: діти визначали, де знаходиться звук – на початку, в середині чи в кінці слова (наприклад: звук [с] у словах сонце, лис, коса).

Чітке промовляння чистомовок та скоромовок також розвиває звукову культуру мови. У ході використання ігор з чистомовками і скоромовками дітям пропонували вимовити їх, змінюючи силу голосу, тобто. тихо, голосніше, голосно; і змінюючи інтонацію: здивовано, запитально, налякано.

Ігри та вправи на вимову певних звуків ми проводили після розгляду картинок. Наприклад, після розгляду картинок «Лоша», «Їжачок», «Вуж» дітям пропонували: чітко вимовити фрази зі звуками «ш», «ж» і «ч» (ша-ша-ша – Ми побачили лоша; чку-чку-чку – Дай грибочок їжачку!; жі-жі-жі – Вже прокинулись вужі? або жа-жа-жа – Не боїмося ми вужа!. Такі вправи допомагали дітям засвоїти розповідну, питальну та окличну інтонацію та

розвивали у них відчуття ритму. Виокремлюючи звук при чіткій вимові слова, фрази, дітей додатково підводили до розуміння термінів «звук», «слово».

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом є ефективним засобом розвитку мовлення, моторики та емоційної сфери дітей дошкільного віку. Вони поєднують рухову активність із мовленнєвою діяльністю, що сприяє формуванню правильної вимови, ритму мовлення, темпу, інтонації, розвитку дихання та координації рухів.

Для дітей із порушеннями мовлення такі ігри є особливо корисними, оскільки стимулюють взаємозв'язок моторних і мовленнєвих процесів, активізують увагу, пам'ять, мислення, підвищують мотивацію до спілкування.

Завдання рухливих ігор з мовленнєвим супроводом:

- розвиток артикуляційної, дрібної та загальної моторики;
- формування мовленнєвого дихання;
- удосконалення звуковимови, ритму, темпу, інтонації;
- активізація словника та граматично правильного мовлення;
- виховання колективних навичок, дисциплінованості,

доброзичливості.

У процесі експерименту нами було використано такі рухливі ігри з мовленнєвим супроводом:

«Пташки і кіт»

Мета: розвиток звуковимови, дихання, координації.

Хід гри: діти — «пташки», стоять у колі. За сигналом логопеда «Пташки літають!» діти бігали і махали руками, ніби крилами, промовляючи: «Ми літаємо, ми співаємо, крилечками змахуємо!» На слова «Кіт іде!» – пташки «сідали» на місце.

«Ведмідь і бджоли»

Мета: розвиток голосу, інтонації, слухової уваги.

Хід гри: діти — «бджоли», бігали і гуділи «ж-ж-ж-ж», а «ведмідь» спав. За сигналом логопеда «Ведмідь прокинувся!» — бджоли тікали у «вулики».

«Зайчики стрибають»

Мета: розвиток мовленнєвого дихання та ритмічності.

Хід гри: діти стрибали у ритм промовляння: «Стриб-стриб-стриб — через пеня і гриб! Вухами помахавмо, морквину шукавмо!»

«Вітерець і листочки»

Мета: розвиток мовленнєвого дихання, плавності видиху.

Хід гри: діти — «листочки». На слова логопеда: «Дме вітерець, крутить, вертить листочок!» — діти рухали руками, кружляли і плавно вимовляли «ш-ш-ш», імітуючи шум вітру.

«Світлофор»

Мета: розвиток зв'язного мовлення, уваги, реакції на сигнал.

Хід гри: логопед показував кольори світлофора та промовляв:

«Червоне світло — не йди, стій,

Жовте — почекай,

Зелене — ось тепер рушай,

Обережно йди, не поспішай!»

Діти виконували рухи відповідно до тексту.

Рухливі ігри пропонувалися дітям кожного дня. Під час їх проведення ми намагалися дотримуватися таких вимог: поєднувати мовленнєвий супровід із ритмічними, чіткими рухами; стежити за правильністю вимови звуків під час гри; використовувати ігри короткої тривалості, з емоційним настроєм і зміною темпу; залучати дітей поступово — від наслідування до самостійного мовленнєвого супроводу; враховувати вікові й індивідуальні можливості дітей.

Ігрові технології розвитку дрібної моторики — чудовий засіб переключити дітей на інший вид діяльності. Промовляння мовленнєвого матеріалу одночасно з рухами робить мовлення дітей більш ритмічним, чітким та емоційним. Такі ігри розвивають мозок дитини, стимулюють розвиток мовлення, творчі здібності, фантазію.

Головна вимога в проведенні ігор на розвиток дрібної моторики — необхідність однаково піклуватися про розвиток правої та лівої руки. Завдяки

пальчиковим іграм дитина отримує різноманітні сенсорні враження, у неї розвивається уважність та здатність зосередитися.

Форми роботи з розвитку дрібної моторики рук можуть бути традиційними та нетрадиційними.

Традиційні – це пальчикова гімнастика з мовленнєвим супроводом та без; самомасаж (погладжування, розминання); ігри – конструктори, мозаїка, шнурівка, ігри з вкладишами тощо; лялькові театри: пальчиковий, рукавички, театр тіней; ігри з папером, піском, водою; ліплення з глини, тіста, пластиліну; ігри на розвиток тактильних відчуттів «Гладке – шорстке», «Чарівна торбинка» і т.д.

Нетрадиційні: самомасаж кистей та пальців рук волоськими горіхами, олівцями, масажними щітками; пальчикові ігри, з використанням різноманітного матеріалу: покидькового, природного, господарсько-побутового.

Нетрадиційні пальчикові ігри, які використовували у своїй роботі:

- Гра із м'ячиками. Для цього використовували масажні гладкі та колючі м'ячики, які катали по долоні, столу, килимку і промовляли віршований текст.

Колобка рукою катаю

(правою долонею катаємо м'ячик по лівій долоні)

Тут, вперед його ганяю.

Ним погладжу я долоню,

Ніби мама голубить доню

(гладимо м'ячиком долоню).

Потім стисну його трішки,

Як стискає лапки кішка

(стискаємо і розтискаємо м'ячик).

Кулачок я розіжму

й іншою рукою гратися почну

(повторюємо те саме іншою рукою).

- Пальчикова гра «Чобітки».

Брали пластмасові кришки від пляшок (4 штуки) і надягали їх, як взуття, на вказівні та середні пальці. Дітям говорили: «Йдемо» пальцями як ніжками, не відриваючи «взуття» від поверхні столу, ніби човгаючи. Пальчики в чобітках крокують по доріжці, – один, два, три, чотири, п'ять, їм дуже весело крокувати.

- Гра з використанням прищіпок для білизни, у якій пощипували кінчики пальців.

- Гра «Олівець» – з використанням олівця з гранями: «Олівець в руках катаю, між пальчиків обертаю».

- Ігри з пластмасовими кришками (гудзиками), у яких дітям пропонували викласти малюнок – квітку, неваляйку, сніговика, метелика за картинкою-зразком.

- Ігри з намистинами, гудзиками у поєднанні з прямим і зворотним рахунком.

- Ігри з крупою (використовувати можна будь-яку крупу: гречку, рис, пшоно). Ми розсипали крупу на таці тонким шаром і показували дитині, як можна на ній малювати. Таці підібрали з високими краями, щоб крупа не розсипалася по підлозі. Перш ніж приступити до малювання, ми дозволяли дитині задовольнити потребу вивчити пропонований матеріал. Можна також пропонувати дітям з ємності спочатку однією рукою перекладати квасолю у банку; потім двома руками одночасно, поперемінно великим і середнім пальцями, великим і безіменним, великим і мізинцем.

- Ігри зі стрічками, нитками та клубочками – змотування різнокольорових стрічок., намотування ниток на клубок.

Ігри з залученням мультимедійних і комп'ютерних технологій, сутність яких досить детально описана у п.п. 1.3. доповнювали нашу методику роботи з використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей. Так, ми досить широко використовували ігри створені на платформах Learningapps.org та Wordwall, зокрема:

- «Парочки» - для автоматизації звука [Ж] у словах (<https://learningapps.org/10682198>);

- «Розклади картки по складах» – для визначення який склад, наявний у слові (<https://learningapps.org/11434692>);
- «Гарний чи гарна?» – для узгодження іменника з прикметником у жіночому і чоловічому родах (<https://learningapps.org/25808862>);
- «Знайди маму для малечі. Дикі тварини» – для утворення і вживання назв дитинчат тварин (<https://learningapps.org/25793229>);
- «Хто що робить» – для удосконалення розуміння фразового мовлення та використання дієслів на позначення побутових дій у реченні (<https://wordwall.net/uk/resource/34517671/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d1%85%d1%82%d0%be-%d1%89%d0%be-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%b8%d1%82%d1%8c>);
- «Слова на П-Б» – для визначення складу, на який починається слово та для добру слова на певний звук або склад (<https://wordwall.net/uk/resource/33536490/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf-%d0%b1>);
- «Він – вона» – для формування вміння визначати рід іменників (<https://wordwall.net/uk/resource/19851875/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d0%b2%d1%96%d0%bd-%d0%b2%d0%be%d0%bd%d0%b0>);
- «Багатозначні слова» – для розвитку словника і розуміння багатозначності слів та слів з переносним значенням (<https://wordwall.net/uk/resource/36113859/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d0%b1%d0%b0%d0%b3%d0%b0%d1%82%d0%be%d0%b7%d0%bd%d0%b0%d1%87%d0%bd%d1%96-%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0>);
- «Хто що їсть?» - для розвитку словника і фразового мовлення (<https://wordwall.net/uk/resource/34019641/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d1%85%d1%82%d0%be-%d1%89%d0%be-%d1%97%d1%81%d1%82%d1%8c>);

– «Прийменники на, в, під» - для закріплення прийменників (<https://wordwall.net/uk/resource/37326497/%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b4/%d0%bf%d1%80%d0%b8%d0%b9%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%b2-%d0%bf%d1%96%d0%b4>) та ін.

Отже, поєднання різних ігрових технологій дозволяє урізноманітнити методи розвитку та корекції мовлення дошкільників. Пропоновані нами технології досить різноманітні – від традиційних сюжетно-рольових і рухливих ігор до створення сінкейнів, казок та використання мультимедіа і комп'ютерних технологій. Ефективність розробленої методики з використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку була підтверджена результатами контрольного експерименту, що поданий у підрозділі 2.3.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи та рекомендації для педагогів-практиків

За результатами констатувального етапу експерименту було визначено, що у дітей обох груп переважно мовленнєві уміння сформовані на достатньому рівні (див. таблиці 2.3 та 2.4). Також було встановлено, що є 1 дитина в експериментальній групі та 3 дитини в контрольній групі з високим рівнем мовленнєвого розвитку. Разом із тим було зафіксовано і наявність середнього та низького рівня: у експериментальній групі 1 дитина із середнім та 2 дитини з низьким рівнем мовленнєвого розвитку; у контрольній – по одній дитині з середнім і низьким рівнями.

Таблиця 2.3

Зведена таблиця рівнів мовленнєвого розвитку у дітей експериментальної групи на констатувальному етапі експерименту

Ім'я дитини	Лексичний критерій (у балах)	Граматичний критерій (у балах)	Фонетичний критерій (у балах)	Діа-монологічний критерій (у балах)	Рівень розвитку мовлення
Антон	1	1	2	2	середній
Олександр	1	1	2	1	низький
Ярослав	2	2	1	3	достатній
Валерія	3	3	3	3	високий
Оксана	2	2	3	2	достатній
Евеліна	2	2	2	2	достатній
Стефанія	2	2	3	3	достатній
Аделіна	2	2	2	3	достатній
Ауріка	2	2	3	3	достатній
Максим	2	2	1	2	середній

Таблиця 2.4

Зведена таблиця рівнів мовленнєвого розвитку у дітей контрольної групи на констатувальному етапі експерименту

Ім'я дитини	Лексичний критерій (у балах)	Граматичний критерій (у балах)	Фонетичний критерій (у балах)	Діа-монологічний критерій (у балах)	Рівень розвитку мовлення
Дмитро	3	3	3	3	високий
Кирило	2	1	3	2	середній
Олександра	3	3	2	3	високий
Софія	1	1	2	1	низький
Аріна	2	2	2	2	достатній
Артем	2	2	3	3	достатній

Уляна	3	2	3	2	достатній
Іванка	3	2	3	3	високий
Назар	3	2	2	2	достатній
Богдан	3	2	3	2	достатній

Обстеження дошкільників експериментальної групи засвідчило, що на початку експерименту 10% дітей мали високий рівень мовленнєвого розвитку, 60% – достатній, 20% – середній (Максим з логопедичним діагнозом фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, поліморфна функціональна дислалія; Антон – загальний недорозвиток мовлення III рівня, псевдобульбарна дизартрія), 10% – низький (Олександр – загальний недорозвиток мовлення II рівня, псевдобульбарна дизартрія). У контрольній групі 30% дітей демонстрували високий рівень розвитку мовлення, 50% – достатній, 10% – середній і 10% – низький (Софія – загальний недорозвиток мовлення II рівня, псевдобульбарна дизартрія).

Ті дошкільники, які виявляли високий і достатній рівень мовленнєвого розвитку досить легко виконували пропоновані діагностичні завдання, у повсякденній діяльності активно взаємодіяли з однолітками і дорослими. Діти із середнім та низьким рівнями потребували додаткових підказок у завданнях діагностичного характеру та у сюжетно-рольових іграх, зокрема необхідною була підтримка у використанні нових і складних слів, стимулювання у групових завданнях вербального характеру.

В анкетах вихователі також відзначали, що у групах діти різняться за рівнем мовленнєвого розвитку. Педагоги відмічали, що під час освітнього процесу вони широко використовують різні види ігор, які мають за мету розвиток словника, звуковимови і фонематичних уявлень, граматичної правильності та зв'язного мовлення, втім не всі вони є цікавими для дітей, оскільки, здебільшого, організуються у формі дидактичних вправ. Ігрові

технології, які впроваджуються в практику роботи – в основному мають форму сюжетно-рольових, театралізованих, дидактичних і рухливих ігор.

Батьки відзначали, що їм хотілося, щоб розвитку мовлення їхніх дітей приділялося більше уваги, оскільки у штаті закладу дошкільної освіти немає вчителя-логопеда, який міг би здійснювати корекційно-розвивальну роботу. Вони точно не знають за допомогою яких методів і засобів можна розвивати мовлення дітей, але на їх думку ефективними можуть виявитися ігри, бесіди та робота із художньою літературою.

Отже, аналіз отриманих даних щодо мовленнєвого розвитку вихованців, опрацювання відповідей педагогів і батьків на запитання анкети засвідчують необхідність проведення цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дітей засобом ігрових технологій.

Нами було реалізовано програму формувального експерименту представлену у попередніх параграфах цього розділу.

Повторне обстеження мовленнєвого розвитку дітей показало позитивну динаміку (див. таблиці 2.5 та 2.6).

Таблиця 2.5

Зведена таблиця рівнів мовленнєвого розвитку у дітей експериментальної групи на контрольному етапі експерименту

Ім'я дитини	Лексичний критерій (у балах)	Граматичний критерій (у балах)	Фонетичний критерій (у балах)	Діа-монологічний критерій (у балах)	Рівень розвитку мовлення
Антон	2	1	2	2	середній
Олександр	2	1	2	1	середній
Ярослав	2	2	2	3	достатній

Валерія	3	3	3	3	високий
Оксана	3	2	3	3	високий
Евеліна	3	2	3	2	достатній
Стефанія	3	2	3	3	високий
Аделіна	3	2	3	3	високий
Ауріка	3	3	3	3	високий
Максим	2	2	2	2	середній

Таблиця 2.6

Зведена таблиця рівнів мовленнєвого розвитку у дітей контрольної групи на контрольному етапі експерименту

Ім'я дитини	Лексичний критерій (у балах)	Граматичний критерій (у балах)	Фонетичний критерій (у балах)	Діа-монологічний критерій (у балах)	Рівень розвитку мовлення
Дмитро	3	3	3	3	високий
Кирило	2	2	3	2	достатній
Олександра	3	3	2	3	високий
Софія	2	1	2	1	середній
Аріна	2	2	2	2	достатній
Артем	2	2	3	3	достатній
Уляна	3	2	3	2	достатній
Іванка	3	2	3	3	високий
Назар	3	2	3	2	достатній
Богдан	3	2	3	2	достатній

Зокрема в експериментальній групі кількість дітей із високим рівнем розвитку мовлення стала становити 50%, із достатнім – 20%, із середнім – 30%.

У контрольній групі було отримано такі результати: високий рівень мають 30% респондентів, достатній – 60%, середній – 10%. Примітно, що в обох групах низький рівень не фіксувався.

Так, діти експериментальної групи показали більшу мовленнєву активність, частіше ініціювали діалог, використовували нові слова та вирази. У сюжетно-рольових іграх у них спостерігалася більш творча поведінка, вихованці складали власні короткі історії та казки. Зрозуміло, що у дітей, які мали фонетико-фонематичний та загальний недорозвиток мовлення, порушення мовлення не подолалися повною мірою, але рівень їхнього мовлення поліпшився порівняно із тим, що було діагностовано на початку експерименту – дошкільники стали більш впевненими у використанні вербальних засобів на заняттях і в повсякденному житті, в ігровій діяльності. У контрольній групі прогрес був менш вираженим, а діти частіше потребували допомоги вихователя (див. рисунок 2.2 та таблицю 2.7).

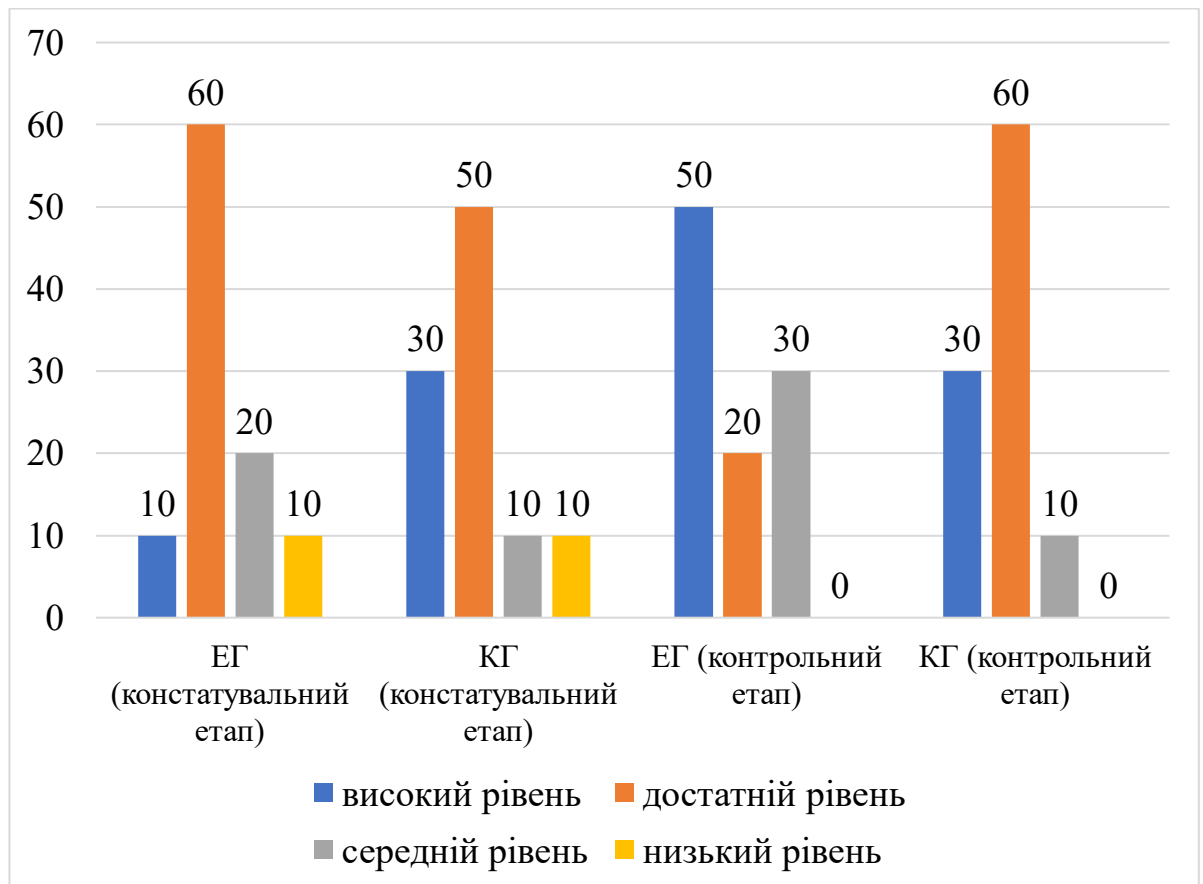

Рис. 2.2. Рівні розвитку мовлення у дітей контрольної та експериментальної груп протягом дослідження (у %)

Таблиця 2.7

Динаміка у рівнях розвитку мовлення у дітей контрольної та експериментальної груп

Етап експерименту Рівні розвитку мовлення (у %)	Експериментальна група				Контрольна група			
	Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Констатувальний етап	10	60	20	10	30	50	10	10
Контрольний етап	50	20	30	0	30	60	10	0
Різниця	+40	-40	+10	-10	0	+10	0	-10

Як видно з таблиць 2.5 – 2.7 та рисунку 2.2, діти експериментальної групи продемонстрували значно вищий прогрес за усіма показниками, порівняно з однолітками з контрольної групи.

Аналіз отриманих результатів підтвердив ефективність методики розвитку мовлення, яка поєднує традиційні та сучасні ігрові технології, що стимулювали активну участь дітей, заохочували до комунікації та дозволяли індивідуально коригувати завдання мовленнєвого розвитку кожної дитини.

Експеримент показав, що комплексне використання різних ігрових технологій у закладі дошкільної освіти з урахуванням просторово-предметного середовища, часової структури, ролі педагога, психолого-педагогічних та методичних умов є ключовим фактором розвитку мовлення дошкільників. Їх імплементація підвищує мотивацію дітей до спілкування, сприяє активній участі в навчальній діяльності та формуванню комунікативних навичок.

На основі проведеної роботи з апробації методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку сформульовано низку практичних порад, спрямованих на збагачення педагогічного інструментарію вчителів-логопедів та вихователів закладів дошкільної освіти:

1. Створення ігрового мовленнєвого середовища. Рекомендується організовувати в групі спеціально облаштовані тематичні осередки (наприклад, «Лікарня», «Магазин», «Пошта» тощо), які відтворюють реальні життєві ситуації. Вони сприяють природному використанню мовлення в контексті рольових взаємодій, стимулюють спонтанне мовлення та сприяють збагаченню словникового запасу дітей.

2. Інтеграція мультимедійних ігрових технологій у мовленнєвий розвиток дітей. Доцільно впроваджувати інтерактивні інструменти (зокрема, Learningorg.apps, Wordwall, аудіо- та відеоматеріали), які активізують слухову та зорову пам'ять, розвивають мовленнєве сприймання й реакцію. Використання мультимедіа урізноманітнює заняття, робить їх динамічнішими та емоційно привабливими для дітей.

3. Індивідуалізація завдань під час використання ігрових технологій. Рекомендується адаптувати ігрові завдання відповідно до мовленнєвих можливостей кожної дитини. Дітям, які потребують додаткової підтримки, можна пропонувати підказки чи спрощені інструкції, тоді як більш упевненим учасникам – самостійні або ускладнені завдання. Такий підхід забезпечує комфортну участь усіх дітей у спільній діяльності та сприяє поступовому розвитку мовленнєвих умінь.

4. Систематичне відстеження динаміки мовленнєвого розвитку дітей. Педагогам варто регулярно (наприклад, щотижня) проводити оцінювання мовленнєвих досягнень дітей. Це дозволяє фіксувати позитивну динаміку, своєчасно виявляти труднощі та коригувати подальшу роботу.

5. Підтримка мотивації до мовленнєвого спілкування через сюжетність та емоційність у використанні ігрових технологій. Важливим чинником ефективності ігор є їх емоційна насиченість та сюжетна побудова.

Використання цікавих історій, героїв, рольових ситуацій стимулює дітей до активної мовленнєвої участі, зменшує напруження та сприяє невимушеному спілкуванню.

6. Партнерська взаємодія з дітьми. Педагог має виступати не лише як організатор або інструктор, а як повноцінний учасник гри, партнер, який підтримує дитину, спрямовує її мовлення та створює доброзичливу атмосферу спілкування. Такий підхід формує у дітей відчуття безпеки та відкритості у комунікації.

7. Розвиток творчого мовлення. Варто надавати дітям можливість виявляти фантазію у процесі мовленнєвої діяльності: вигадувати історії, діалоги, розігрувати власні сюжети. Це стимулює розвиток зв'язного мовлення, уяви та самовираження.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було розроблено і обґрунтовано методику застосування ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку, а також проведено експериментальну перевірку її ефективності.

По-перше, з'ясовано, що організація ігор у закладі дошкільної освіти ґрунтується на дотриманні низки психолого-педагогічних та організаційних умов. До ключових умов ефективного впровадження ігрової діяльності належать: системність, послідовність, наявність чітко визначених мовленнєвих завдань, урахування рівня мовленнєвого розвитку дітей, створення емоційно сприятливої атмосфери та активна участь педагога як організатора і співучасника гри. Аналіз реальної педагогічної практики показав, що в багатьох випадках використання ігрових технологій має епізодичний характер, ігри, які застосовуються педагогами недостатньо спрямовані на розвиток мовлення вихованців та потребують методичного вдосконалення.

По-друге, було представлено авторську методику застосування ігрових технологій для розвитку мовлення, яка передбачає цілеспрямоване використання сюжетних, театралізованих, дидактичних (зокрема зі складання сінквейнів і казок, а також тих, що спрямовані на розвиток фонетико-фонематичної сторони мовлення), рухливих ігор та ігор із залученням мультимедійних і комп'ютерних технологій, і технологій розвитку дрібної моторики. Пропонована методика базується на принципах комунікативної спрямованості, активності дітей, інтеграції ігрових і мовленнєвих ситуацій та поступового ускладнення мовленнєвих завдань. У її межах розроблено систему ігор з чітко визначеними цілями, очікуваними результатами та способами організації.

По-третє, результати експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку мовленнєвого розвитку дітей експериментальної групи порівняно з контрольною. Зокрема, було зафіксовано зростання рівня активного словника, граматичної правильності мовлення, фонетико-фонематичних умінь, комунікативної ініціативи та здатності підтримувати діалог. Аналіз отриманих даних підтвердив ефективність запропонованої методики, що дозволяє зробити висновок про доцільність її впровадження в освітній процес та логопедичну практику закладів дошкільної освіти.

Практичні рекомендації для педагогів передбачають: систематичне використання різних видів ігор з мовленнєвими завданнями; організацію мовленнєвого середовища, яке стимулює дитину до активного спілкування; застосування ігор як засобу для фронтальної й індивідуальної роботи; варіювання форм і методів залежно від вікових особливостей дітей.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що цілеспрямоване та методично обґрунтоване використання ігрових технологій є ефективним для розвитку мовлення дітей дошкільного віку, сприяє підвищенню їх мовленнєвої активності та компетентності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження зроблено такі узагальнення та висновки:

1. Мовленнєвий розвиток у дошкільному віці є ключовим чинником становлення особистості, формування пізнавальних процесів, мислення та соціальної компетентності дитини. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від педагогічних технологій, що активізують природну комунікативну діяльність.

2. Ігрові технології виступають провідним засобом формування мовленнєвих навичок у дошкільників. Вони поєднують навчання та спілкування в емоційно сприятливому середовищі, сприяючи засвоєнню лексичних, граматичних, фонетичних і комунікативних умінь без перевантаження дітей.

3. Ігри реалізують основні педагогічні принципи — діяльнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, інтегративний, емоційно-ціннісний. Через участь у грі діти природно оволодівають мовленням, вчаться слухати, розуміти та висловлювати власні думки.

4. Системне планування ігор з урахуванням вікових, індивідуальних і мовленнєвих особливостей дітей підвищує ефективність освітнього процесу. Важливими умовами є створення мовленнєвого розвивального середовища, поступове ускладнення завдань та емоційно позитивна атмосфера.

5. Роль педагога у процесі використання ігрових технологій полягає не лише в організації, а й у партнерській участі у грі. Вихователь виступає фасилітатором комунікації, підтримує ініціативу дітей, моделює мовленнєві ситуації та сприяє формуванню навичок діалогічного й монологічного мовлення.

6. Поєднання традиційних ігор із ігровими та мультимедійними технологіями розширює можливості розвитку мовлення, стимулює увагу та інтерес дітей, відповідає сучасним освітнім викликам.

7. Розроблена методика використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку містить сюжетно-рольові та театралізовані ігри, дидактичні ігри зі складання сінквейнів і казок, а також для розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення, рухливі ігри з мовленнєвим супроводом, ігрові технології розвитку дрібної моторики та ігри з залученням мультимедійних і комп'ютерних технологій.

Принципами реалізації методики використання ігрових технологій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку визначено: системність та поступовість, інтерактивність, індивідуалізацію, емоційну підтримку, реалістичність та актуальність.

Крім того важливими позиціями використання ігрових технологій для розвитку мовлення дошкільників є: комплексний підхід, індивідуалізація завдань, систематичність та регулярність, мотивація через гру, педагогічний супровід, використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних карток, освітніх платформ, відео- та аудіоматеріалів, регулярне оцінювання прогресу мовленнєвого розвитку дітей.

8. Різноманітність ігрових технологій дає змогу комплексно впливати на всі компоненти мовленнєвої компетентності: словниковий запас, граматичну правильність, зв'язність висловлювань, фонематичний слух і звуковимову та комунікативну ініціативу.

9. Результати експериментального дослідження свідчать про суттєве зростання показників мовленнєвого розвитку дітей за умови системного впровадження ігрових технологій.

10. Розроблена методика використання ігор має практичне значення та може бути адаптована до роботи у різних типах закладів дошкільної освіти. Її гнучкість дає змогу враховувати рівень мовлення дітей, специфіку груп і наявні ресурси закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників крізь призму ігрової діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 417-422.
2. Артемова Л. В. Дошкільна педагогіка. Київ : Либідь, 2012. 432 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ : МОН України, 2021. 42 с.
4. Березовська Л. І. Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса). Одеса, 2004. 220 с.
5. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. Київ : Слово, 2019. 256 с.
6. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2008. 256 с.
7. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 255 с..
8. Волошина О. Використання мультимедійних технологій у розвитку мовлення дошкільників. *Дошкільна освіта*. 2021. №3. С. 45–51.
9. Гавриш Н. Раз, два, три – говори! : зошит із ігровими завданнями і вправами з розвитку мовлення для дітей мол. дошк. віку. Київ: Генеза, 2024. 32 с.
10. Гавриш Н. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку. Київ: Слово, 2020. 304 с.
11. Гавриш Н. Інтерактивні технології розвитку мовлення дітей. Київ : Освіта, 2020. 288 с.

12. Горбунова Н. В. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2012. Вип. 31. С. 44-56.
13. Гумбольдт В. Вибрані праці з мовознавства. Київ : Наука, 1994. 397 с.
14. Демчук О. О. Інтерактивні ігри у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. 2019. № 1. С. 64–68.
15. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 424 с.
16. Іграшки з глини як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників : метод. рек. для вихователів дошк. закл. / скл. Т. Г. Побережнікова. Білгород-Дністровський : [б.в.], 1996. 68 с.
17. Ідеї зарубіжних науковців щодо використання мультимедійних засобів у роботі з дітьми дошкільного віку / В. А. Ляпунова, Г. С. Мільчевська. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. 2024. № 1. С. 47-54.
18. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Луганськ, 2022.
19. Калмикова Л. О. Актуальні проблеми психології мовлення дітей дошкільного віку. *Психолінгвістика*. 2008. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_4 (дата звернення: 06.04.2025)
20. Калмикова Л. О. Психологічні особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Харків : Основа, 2016. 144 с.
21. Калмикова Л. О. Теоретико-методичні засади розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Харків : Основа, 2018. 312 с.
22. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : Навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.

23. Коваленко В.В. Проблеми підготовки вчителя і соціального педагога до застосування мультимедійних засобів для формування основ здоров'я молодших школярів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2013. 5 (37). URL: <http://journal.iitta.gov.ua22> (дата звернення: 17.03.2025).
24. Коломієць Н. В. Формування мовленнєвої компетентності дошкільників : навч. посібник. Полтава : ПНПУ, 2018. 212 с.
25. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер та заг. ред. Т. В. Скрипник. Київ, 2013. 200 с.
26. Кондукова С. В., Кондратенко В. О. Формування сенсорних здібностей дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення засобом ігрової діяльності : посібник. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 111 с.
27. Коновалова О. І. Педагогічні ігри в розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Харків : Ранок, 2018. 136 с.
28. Корнєв В. П. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Київ : ДНВП Картографія, 2018. 50 с.
29. Крутій К. Л. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Одеса : ПНЦ АПН України, 2018. 200 с.
30. Крутій К. Л. Сучасні підходи до розвитку мовлення у дошкільному віці. Одеса : ПНЦ АПН України, 2017. 180 с.
31. Крутій Т. П. Методика розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку. Львів : Світ, 2015. 192 с.
32. Лавренєва Г. П. Комп'ютер навчає, розвиває, розважає. *Дошкільне виховання*. 2019. №10. С. 8–9.
33. Ласунова С. В. Розвиток описового мовлення старших дошкільників засобами української народної іграшки : дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2000. 189 с.
34. Литвиненко В. А. Застосування арт-терапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2011. 72 с.

35. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 119-122.
36. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис... д-ра пед. наук: 13.00.02; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2006. 473 с.
37. Любашина В. В. Розвиток діалогічного мовлення старших дошкільників засобами ігрової діяльності. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С. 301-305.
38. Ляпунова В. А., Мільчевська Г. С. Ідеї зарубіжних науковців щодо використання мультимедійних засобів у роботі з дітьми дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2024. № 1. С.47-54.
39. Ляшенко С., Зінченко З. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. №8. С.17–23.
40. Макушенко В.О. Розвиток мовлення та мислення. Ігрові завдання : посібник ; упоряд. І. Стратілат. Київ : Ред. газ. з дошк. та поч. освіти, 2014. 92 с.
41. Мардарова І. К. Підготовка студентів до використання мультимедійних презентацій під час організації пізнавальної діяльності дошкільників. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 101-103.
42. Носенко Ю. Г., Матюх Ж. В. Стан використання мультимедійних технологій вихователями вітчизняних дошкільних навчальних закладів у роботі з інклюзивною групою. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Вип. 1., Т. 57, С. 1-11.
43. Піроженко Т.О. Ігрова діяльність у розвитку дитини. Київ : Генеза, 2014. 240 с.

44. Піроженко Т. О. Соціально-комунікативний розвиток дітей дошкільного віку. Київ : Генеза, 2018. 198 с.
45. Полякова О. Мультимедійні ігри в логопедичній практиці. *Логопедія*. 2019. №2. С. 34–39.
46. Савінова Н. В. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). Одеса, 2005. 247 с.
47. Савченко О. Я. Сучасні технології дошкільної освіти. Київ : Освіта, 2015. 276 с.
48. Фіялка С., Наумчук В. Урахування психологічних особливостей дошкільнят під час підготовки мультимедійних інтерактивних дитячих видань. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 9. С. 6-9.
49. Хамлик К. Б. Мовленнєві ігри та вправи для малят: до записника вихователя дитячого дошкільного закладу та батьків : посібник. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2017. 78 с.
50. Харченко Н. В. Психолінгвістичні підходи щодо формування в старших дошкільників мовленнєвих навичок і вмінь будувати міркування. *Психолінгвістика*. 2008. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_11 (дата звернення: 12.03.2025).
51. Application of Digital Games for Speech Therapy in Children. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9061057> (Last accessed: 04.10.2025).
52. Berk L. Child Development. Pearson : Allyn and Bacon, 2006. 642 p.
53. Bruner J. Actual Minds, Possible Worlds. URL: <https://www.jstor.org/stable/2905728> (Last accessed: 04.10.2025).
54. Bruner J. The Culture of Education. URL: <https://www.cs.kent.ac.uk/people/staff/saf/share/greatmissenden/reference-papers/brunerFolkPedagogy.pdf> (Last accessed: 04.10.2025).
55. Bruner J. The Process of Education. URL: <https://infed.org/mobi/jerome-bruner-and-the-process-ofeducation/> (Last accessed: 04.10.2025).

56. Guernsey L. Screen Time: How Electronic Media from Baby Videos to Educational Software Affects Your Young Child. Basic Books, 2012. 320 p.
57. Handbook on the Science of Early Literacy. URL: https://books.google.com/books?id=Ln_xEAAAQBAJ (Last accessed: 04.10.2025).
58. Higgins J. Using Multimedia to Enhance Learning in Elementary School Children URL: https://www.researchgate.net/publication/232607668_Does_ICT_Improve_Learning_and_Teaching_in_Schools (Last accessed: 04.10.2025).
59. Kadirov V., Bozorova Z., Mirzayev O. Factors for developing children's speech through didactic games. *Linguistics and Culture Review*, 2021. URL: <https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1970> (Last accessed: 04.10.2025).
60. Multimedia and Literacy Development: Improving Achievement for Young Learners. URL: <https://www.google.com.ua/books/edition/> (Last accessed: 04.10.2025).
61. Piaget J. Play, Dreams and Imitation in Childhood. URL: https://web.media.mit.edu/~ascii/papers/piaget_1952.pdf (Last accessed: 04.10.2025).
62. Piaget J. The Construction of Reality in the Child. URL: <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/piaget2.htm> (Last accessed: 04.10.2025).
63. Piaget J. The Language and Thought of the Child. 1955.
64. Piaget J. The Moral Judgment of the Child. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1949-00663-000> (Last accessed: 04.10.2025).
65. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 2001, Vol. 9, No. 5, P. 1–6.
66. Rubahova G. Didactical Games for Speech Development for Children with Language Disorders. *Education Research*, 2022. URL: <https://journals.rta.lv/index.php/ER/article/view/6962> (Last accessed: 04.10.2025).

67. Saeedi S., Khodabandeh F., Mohamadi F., et al. Design and evaluation of a serious video game to treat preschool children with speech sound disorders. *Scientific Reports*, 2024. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-024-68119-x> (Last accessed: 04.10.2025).
68. Snow C. *Beginning Literacy with Language: Young Children Learning at Home and School*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
69. Vygotsky L. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
70. Whitebread D. *The Importance of Play: A Report on the Value of Children's Play*. Brussels: Toy Industries of Europe, 2012.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика обстеження розвитку мовлення дітей

(за Л. Трофименко)

Діагностика розвитку лексичної сторони мовлення включає в себе наступні складові.

Дослідження лексичного значення слова

Визначення наявності в імпресивному та експресивному словнику необхідних груп слів.

Вивчення особливостей розуміння і засвоєння узагальненого лексичного значення слова

Розуміння контекстуально зумовленого значення слова (прямого значення слова у контексті).

Розуміння дитиною узагальненого значення зазначених слів може свідчити про можливість дитини виділяти постійне (інваріантне) значення слова у різних варіантах його конкретних значень, на основі чого і формується узагальнене лексичне значення слова.

Розуміння прямого значення слова перевіряється шляхом слухання дитиною конкретних текстів: віршів, оповідань, казок. Дитині читають текст, який містить конкретне слово, виражене іменником, прикметником, дієсловом, і просять відповісти: «Про кого можна сказати і чому. Що означає це слово?».

У текстах використовуються слова, які не мають предметної співвіднесеності, отже розуміння їх значення вимагає від дитини більш високого рівня узагальнень.

Кумуляція значень слова

Після того, як дитина прослухала конкретні тексти та пояснила значення слова, педагог запитує: «Що взагалі означає це слово? Кого ще можна так назвати?»

Якщо дитина не може виконати завдання чи має певні труднощі, їй можна запропонувати послухати інші тексти, які не містять зазначені слова, однак у колізії сюжету описуються відповідні якості та дії. Перенос значення певного слова для позначення аналогічних якостей, станів, дій також свідчить про засвоєння узагальнювального значення, хоча дитина й не завжди може пояснити його.

Вивчення особливостей розвитку лексико-семантичних явищ

Антонімія. Синонімія. Омонімія.

Для уточнення та систематизації, а також для активізації словникового запасу дітей, для розвитку умінь розрізняти та об'єднувати в різних предметах суттєві ознаки доцільно використовувати логічні вправи різних видів: впізнавання та називання предметів, виділення ознак предметів; порівняння предметів (знаходження подібності та відмінності), узагальнення та угруповання.

Перевірка розуміння та уміння добирати синоніми, антоніми до заданих слів проходить у процесі слухання текстів та пояснення дитиною значення слова, наприклад, *біда*. Тут же дитині ставиться питання: «Яким словом можна ще пояснити це слово?», «Скажи по-іншому».

Іншим завданням може бути добір схожого за значенням слова, наприклад: *тепло (спекотно, сонячно, жарко), іти (бігти, гнатися, летіти), злий (сердитий, непривітний, грубий)*.

Під час пояснення значення багатозначних слів у словосполученнях дитині пропонують замінити зазначені слова іншим, схожим за смислом: *іде сніг (летить, падає, кружляє); свіжий хліб (м'який, духмяний, смачний, теплий)*.

З метою точного вибору синонімів із запропонованого ряду слів та словосполучень дитині пропонується завдання: «Як правильно сказати:

подушка м'яка, пухнаста; кішка м'яка, пухнаста; щічки рум'яні, червоні; бантики рум'яні, червоні».

Дослідження розуміння та вживання антонімів можна організувати у процесі виконання спеціально дібраних завдань та вправ, які дають можливість виявити пасивний та активний словник дітей. Можна запропонувати дитині пограти в слова-навпаки. Дорослий говорить своє слово, виражене іменником, прикметником, дієсловом, прислівником. Дитина добирає слово з протилежним значенням. Великий - ..., високий - ..., сміється - ..., говорить - ..., темно - ..., день - ..., тощо.

Для дослідження розуміння та вживання омонімічного значення слова дитині показують картинки, на яких зображені коса у дівчини, коса, якою косять траву; ключ для замка, ключ для відкривання, журавлиний ключ; кран водопровідний, кран на будівництві; лисички-гриби та лисички-звірята. Дитині пропонується показати, де коса, де ключ, де кран, де лисички.

Після показу та відбору дітьми відповідних картинок, пропонується пояснити, що це означає: смачні лисички, хитрі лисички; журавлиний ключ, залізний ключ. Також з метою виявлення розуміння значення дитину просять назвати: «Що це?». Наприклад: це коса і це коса. Це одне і те ж? Чому? Як ти це розумієш?

Багатозначність

Дитині пропонується виконати наступні завдання (з опорою на наочність):

– Відповісти на запитання: «Іде сніг, іде дощ, іде поїзд, іде годинник. Чи можна так говорити? Хіба у них є ноги? Що це означає?»

– Показати і назвати: хвостик у мишки, хвостик у яблука, вишні, хвіст у потяга.

– Відповісти на запитання: що означає: теплий день, тепле пальто, теплий погляд.

– Пояснити, що значить глибока тарілка. Як ти це розумієш? Так само: глибока криниця, глибока ніч.

Для виявлення розуміння переносного значення слова у дитини запитують: «Що означає: ліс довкола аж горить (золоті руки, сірий день, гаряче серце)?» *Понятійна співвіднесеність слова*

Для перевірки зазначених умінь дітям пропонуються завдання на самостійне комплектування тематичних груп предметів, об'єднаних на основі виділення їх загальних ознак. Для дітей старшого дошкільного віку можна запропонувати наступне завдання: продовжувати називати початий педагогом ряд предметів (або розкласти малюнки), які відносяться до однієї логічної групи. Педагог пропонує дитині пограти у слова: «Я буду називати слова, а ти продовжуй». (Використовуються слова, знайомі дитині, які означають колір предмета, його форму, величину, матеріал, житло, способи пересування, харчування тощо. Узагальнювальні поняття при цьому не називаються.). Наприклад: «Іде, біжить... продовжуй; скляний, дерев'яний... продовжуй».

У кінці дитину запитують: «Чому ти називав ці слова? Що вони означають?», при цьому дитина може назвати узагальнювальне слово.

У діагностичних цілях можна використати новий словниковий матеріал, угрупованням якого діти раніше не займалися. Наприклад: джерела світла, води; житло; засоби зв'язку; знаряддя праці та інструменти; засоби захисту від негоди; прилади для виміру; музичні інструменти тощо. Таке завдання є важким, тому педагог пропонує дитині допомогу: викладає горизонтальний ряд малюнків – по одному із кожної логічної групи. Дитина повинна відповідно розкласти під цим рядом решту малюнків.

Діагностика граматичної сторони мовлення

Вивчення стану сформованості системи морфологічної словозміни

Для дослідження розуміння і використання у власному мовленні *числових форм* іменника, прикметника, дієслова пред'являються картинки, на яких зображені предмети в однині та множині. При цьому лексичний набір має включати в себе як прості форми слів, так і складні, атипові, і ті, що містять

чергування. Спочатку картинки пред'являються попарно, а потім вроздріб. Наприклад.

Іменники. Покажи (назви): дерево – дерева, заєць – зайці, ведмідь – ведмеді, білка – білки, теля – телята, квітка – квіти, кіт – коти, вікно – вікна.

Дієслова (узгоджені з іменником). Дівчинка танцює – дівчатка танцюють, хлопчик грається – хлопчики граються, машина їде – машини їдуть.

Прикметники (узгоджені з іменником). Високе дерево – високі дерева, круглий м'яч – круглі м'ячі.

Для дослідження розуміння і використання в мовленні *родових форм* також використовуються картинки, на яких дитину просять показати: де Женя взяв олівець, а де Женя взяла олівець. Саша заплакав. Саша заплакала. Крім цього, дітям середнього дошкільного віку дітям дається завдання: назви, яке яблуко (яка стрічка, який листок, які дерева), дітям старшого віку можна пред'являти картинки з зображенням предметів жіночого, чоловічого і середнього роду однакового кольору і запитати: «Про що можна сказати: зелена, зелений, зелене, зелені, синій синя, синє?»

Для дослідження розуміння і використання *видових категорій* дієслова (доконаного та недоконаного виду) дітям пропонується подивитися на малюнки і показати: де дівчинка малює, а де намалювала, де хлопчик ловить, а де зловив, де будує, а де збудував тощо. Після цього за цими ж малюнками необхідно відповісти на запитання: «Що робить дівчинка?», «Що вже зробила?», «Що робить хлопчик?», «Що зробив?».

Під час дослідження, спрямованого на виявлення вміння дітей дошкільного віку використовувати відмінкові форми іменників, педагог ставить запитання стосовно різних ситуацій, зображених на картинках. Наприклад: «Кого діти бачили в зоопарку? Кому потрібна кістка? Що їсть дівчинка? Куди мама поклала хліб? Чим дівчинка підмітає? З ким йдуть діти у ліс?» тощо, або закінчити речення, почате педагогом, одним словом за малюнком.

Завдання 1.– Це заєць. У кого довгі вуха? Кому дамо морквину? Кого ми бачили у лісі? Про кого ця загадка? З ким ти познайомився?

– Це зебра. У кого смугаста шкіра? До кого підійшли діти? На кого вони дивляться? Кому діти дали траву? З ким ви познайомилися у зоопарку? Про кого ця загадка?

Завдання 2. Дібрати слова у потрібній формі, дати відповідь на питання (за малюнками).

- Хлопчик малює (кого?) ведмедя.
- Тато читає дітям (що?) книжку.
- Хлопчик витирається (чим?) рушником.
- На дереві багато (чого?) яблук.

Завдання 3. Із названих слів вибрати тільки ті, які звучать схоже (для дітей старшого віку): – Заєць, зайці, м'яч, стіл, зайцеві, м'ячем, заячий.

Завдання 4. Утворити ряд слів за аналогією: Стіл – столи – на столі. Вікно – ... Шафа – ... Куля – ...

Завдання 5. Скласти речення зі словами: *м'яч, ложкою, у шафі, м'ячем, маляу, маляуоть* (для дітей старшого віку).

Завдання 6. Виконати інструкції: Покажи ручкою олівець. Покажи олівцем книгу. Покажи лінійкою ручку.

Для дослідження розуміння та використання *прийменникових конструкцій* дитину просять дати відповідь на запитання з опорою на картинку, за демонстрацією дій.

Завдання 7. – Де заховані іграшки? (під столом, за шафою, за дверима, в столі). – Хто на дереві? – Що під деревом? – Хто стоїть біля стола?

Завдання 8. Виконати доручення: Поклади ручку на книжку (під книжку, в книжку).

Завдання 9. Закінчити речення (за малюнком). – Діти ідуть до ... (лісу). – Тато виходить з ... (машини). – Гриби ростуть під ... (деревом).

Завдання 10. Вставити у речення пропущене слово (за малюнком) (для дітей старшого віку). – Пташка вилетіла ... клітки. – Пташка залетіла ... клітку.

– Квіти поставили ... вазу. – Книжка упала ... шафу. – Машина зупинилась ... світлофором.

Дослідження синтаксичної сторони мовлення включає:

– розуміння смислових зв'язків між словами в реченні; засвоєння дітьми синтаксичного значення слова у реченні;

– розуміння логіко-граматичних конструкцій.

Завдання 1. Розуміння смислових зв'язків між словами в реченні. Дати відповідь на питання за малюнком. – Восени листя падають з дерев на землю. – Що падає з дерев? – Листя що роблять? – Коли листя падають? – Звідки (з чого) падають? – Куди падають?

Завдання 2. Те ж саме. – Навесні у ведмедиці в барлозі народилися ведмежата. – Хто народився у ведмедиці? – Що зробили ведмежата? – У кого народилися ведмежата? – Де народилися ведмежата? – Коли вони народилися?

Виявлення труднощів узагальненого граматико-смислового значення речення.

Завдання 3. Вибрати ті малюнки, які схожі з такими реченнями: – Дівчинка несе квіти. – Хлопчик виходить з автобуса. – Мама готує обід.

Завдання 4. Переставити слова в реченні. Скажи по-іншому.

– Траву їсть корова. (Про кого говориться в реченні?).

– Багато грибів зібрали діти в лісі. (Про кого говориться в реченні? Про що говориться в реченні?).

– Землю засипало снігом. (Про що говориться в реченні?).

Завдання 5. Виділення головних членів речення.

– Хлопчик їде на велосипеді. (Про кого говориться в реченні? Що говориться в реченні?)

Складання речень за опорними словами. При цьому виявляються труднощі граматичного оформлення речення.

Завдання 6. Послухай слова, склади речення (з опорою на наочність).

– З, пташка, вилітає, клітки.

- Гарне, мама, купила, плаття.
- Маленькі, принесли, лісу, з, діти, пташеня.

Дослідження стану фонетико-фонематичної системи мовлення

Перевірка стану звуковимови та звукової структури слова

Завдання 1. Дитині пропонується назвати картинки з заданим звуком, який стоїть в різних позиціях у слові. Якщо дитина вимовляє звук неправильно, педагог пропонує вимовити цей звук ізольовано.

Завдання 2. Повторити ряд складів: па – пта, то – хто, ста-сва-сма-ства.

Завдання 3. Повторити ряд слів: акваріум, міліціонер, настрої, портфель; тролейбус-гімнастка-контролер-хокеїст.

Завдання 4. Повторити ряд речень: Бібліотекар видає книги. Фізкультурники їдуть на змагання. Контролер перевіряє квитки.

Дослідження фонематичних процесів

Діагностика передбачає виявлення у дитини стану та рівня розвитку фонематичних процесів, слухових операцій та функцій, що забезпечують їх формування.

Дослідження фонематичного сприймання

Першим етапом дослідження фонематичного сприймання є розрізнення звуків за артикуляційними ознаками на сенсорному рівні. Для виявлення цього рівня педагог вимовляє слова і просить дитину підняти червону карточку, коли вона почує звук *с* у слові, а зелену, коли почує *ш*.

На перцептивному рівні відбувається розрізнення звуків за узагальненими, смисло-розрізнявальними акустико-артикуляційними ознаками. Це перевіряється на матеріалі звуків, які дитина неправильно вимовляє та змішує у вимові. З цією метою виконуються завдання на розрізнення слів-паронімів. Спочатку це перевіряється спочатку на звуках, які не змішуються в мовленні та далеких за артикуляційними ознаками (вуха - вуса, тин - тінь, лайка - майка, котик - ротик), потім на змішуваних звуках (гірка – гілка, коса – коза, рак – лак, мишка – миска, каска – казка, зуб – суп,

ріжки – різки, шапка - жабка). Педагог вимовляє слово, дитину просять показати відповідну картинку. Заздалегідь необхідно з'ясувати, чи з усіма назвами картинок знайома дитина. Картинки пред'являються спочатку попарно (суп – зуб, мишка – миска, лак – лак, шапка – жабка), потім врозкид (лак, миска, шапка, коса, жабка, мишка, лак, зуб, рак). Це сприяє концентрації уваги, контролю і розвитку спостереження дитини за зміною значення слова у зв'язку із його звуковим оформленням.

Дослідження фонематичних уявлень

Якщо в дитини сформований слуховий контроль, необхідно перевірити фонематичні уявлення шляхом контролю, до якого входить еталонна складова. Дитині показується картинка *рак* і запитують: «Це *лак*? та ін.

Дослідження рівня розвитку фонематичного аналізу

З метою обстеження рівня розвитку *фонематичного аналізу* (на практичному рівні) дитині пропонується виконати ряд завдань (з використанням звуків, які вона вимовляє правильно) на основі слухового сприймання еталонного мовлення педагога з акцентованою вимовою необхідного звука.

1. Впізнавання ізолюваного звука з-поміж інших:

- голосний серед приголосних (підніми руку (прапорець, сигнал), коли почуєш а (м, а, д, к, а, в, а, с));
- приголосний серед голосних (підніми руку, коли почуєш м (о, у, м, и, е, м, а, і, м));
- приголосний серед звуків, далеких за акустико-артикуляційними ознаками (підніми руку, коли почуєш в (р, к, в, п, с, ш, в, д));
- приголосний серед звуків, близьких за акустико-артикуляційними ознаками (підніми руку, коли почуєш с (ш, с, ж, ть, ц, ч, с));

2. Впізнавання звука на фоні складу.

- голосний на початку складу (підніми руку, коли почуєш о (ом, ан, ор, ус, ок));

- голосний у кінці складу (підніми руку, коли почуєш а (ма, ро, ту, ва, си, та, ну, ка));
- приголосний у кінці складу (підніми руку, коли почуєш п (ап, он, ук, оп, ур, ом, ип, іс, ап));
- приголосний на початку складу (підніми руку, коли почуєш ш (ша, со, фу, шо, зи, шу, ми, ши)).

3. Визначення наявності звуку у слові. Спочатку це виконується на матеріалі звуків, які дитина вимовляє правильно, потім на матеріалі корелюючих звуків (ті, які дитина змішує у власному мовленні) в різних позиціях: на початку слова (щілинні), в середині слова, в кінці слова (зімкнені):

- голосний на початку слова в наголошеній позиції (підніми руку, коли почуєш о (Оля, Іра, окунь, Аня, осінь, оси, Уля));
- голосний на початку слова в ненаголошеній позиції (піднім руку, коли почуєш а (апельсин, огірок, умивальник, автобус, окуляри, Іринка, абрикос));
- приголосний у кінці слова (підніми руку, коли почуєш м (приголосний зімкнений – у кінці слова (шум, сом, сіль, дим, вікно, дім)).
- приголосний на початку слова (підніми руку, коли почуєш с (сумка, кішка, сумка, телефон, сом)).

4. Визначення місця заданого приголосного звуку у слові в різних позиціях. До цього моменту дитина має правильно вимовляти задані звуки. Наприклад. Виділення першого звуку в слові. Що ти чуєш на початку слова? Який перший звук? (Аня, Іра, Уля, Оля).

Більш складний рівень фонематичного аналізу – визначення послідовності звуків у слові та їх кількості на основі слухового сприймання. Дітям старшого дошкільного віку для цього пропонуються слова (з опорою на картинку), наприклад, сом, риба, слива, дерево.

5. Визначення рівня розвитку фонематичного аналізу слова з опорою на слухове сприймання на основі фонематичних уявлень. Метою є визначення уміння співставляти слова, що містять корелюючі звуки (с – ш, ж – з, р – л та

ін.) у різних позиціях. Дитині пропонується гра «Розклади картинки». Інструкція: поклади картинки зі звуком *с* в одну сторону, картинки зі звуком *ш* в іншу. При цьому педагог вимовляє слово, називаючи картинку, а дитина мовчки розкладає.

6. Визначення рівня розвитку фонематичного аналізу слова без опори на слухове сприймання на основі фонематичних уявлень.

Гра пропонується та ж сама, але виконання завдання відбувається у внутрішньому плані. Дитині пред'являються картинки, назви яких містять звуки, які дитина змішує у своєму мовленні. Наприклад, звуки *с* – *ш*. Спершу кладуться перед дитиною дві картинки без промовляння, наприклад, *шишка*, *слива*. Дитина повинна назвати їх, визначити перший звук у цих словах. Далі пропонуються інші картинки, назви яких містять задані звуки у різних позиціях. Необхідно мовчки, без називання, розкласти їх під відповідними картинками.

7. Виявлення спроможності здійснити звуковий аналіз слова без опори на слухове сприймання. Дитині пропонується картинка без її називання, наприклад, *ліс*, *жаба*, *чашка*, *ворона*. Дитина без промовляння повинна визначити послідовність звуків та їх кількість, тобто спираючись на власне уявлення.

8. Для визначення рівня розвитку фонематичного аналізу дитині пропонується самостійно вибрати картинку, у назвах яких є звук, наприклад, *ш* з-поміж інших картинок.

Дослідження розвитку функції слухового контролю

Визначення рівня розвитку зазначеної функції відбувається у процесі розповідання дитиною казки, наприклад, «Вовк та козенята» з опорою на картинку, або іншої казки, яку дитина краще знає. При цьому педагог слідкує, чи контролює вона власне висловлювання, чи звертає увагу на свою вимову. Під час розповідання дитиною казки педагог запитує «Чи вірно ти вимовив слово «голос» та інші?

З метою виявлення уміння розпізнавати неправильну вимову у чужому мовленні дитині можна запропонувати послухати слова, які вимовляє педагог та які відрізняються звуковим складом. Педагог імітує викривлену вимову (наприклад, *либа* замість *риба*, *масина*, замість *машина* і т.д.). Ускладнюючи завдання, педагог може запропонувати слова з відхиленнями різного характеру в звуковій та складовій структурі (заміни, пропуски, переставляння, додавання). Дитині пропонується послухати спотворене слово (наприклад, мооко (молоко), деворо (дерево) і відповісти на питання: «Чи вірно я вимовила це слово? Яку я допустила помилку? Що саме я неправильно сказала?»).

Дуже дієвим і ефективним засобом є аудіо або відеозапис мовлення дитини, коли вона розповідає чистомовку, віршик, казку або спілкується з дорослим.

Вивчення рівня розвитку слухової уваги.

Дітям пропонуються завдання:

- виділити заданий звук (голосний, приголосний) серед інших звуків;
- виділити задане слово з ряду названих слів;
- виділення «випадкового» речення з пропонованого тексту. Дитині пропонується послухати невеличке оповідання, в яке включене речення, далеке за змістом.

Визначення рівня розвитку операції слухової пам'яті.

Дитині пропонується послухати, запам'ятати і відтворити:

- ряди звуків: з трьох, чотирьох, п'яти, шести звуків;
- ряди слів: з трьох, чотирьох, п'яти, шести слів;
- якщо дитина знайома з буквами, можна запропонувати ряд звуків з подальшим його відтворенням за допомогою літер (з трьох, чотирьох, п'яти, шести букв). Також пропонується дитині скласти слова з трьох, чотирьох, п'яти звуків (з опорою на слухове і зорове сприймання).

Поряд із викладеними завданнями дитині пропонується невеликий (4 рядки) вірш. Відмічається, скільки разів потрібно дитині прослухати вірш, як швидко вона запам'ятала, який обсяг вірша вдалося їх відтворити.

З метою **обстеження діалогової компетентності** доцільно використовувати наступні завдання:

- відповісти на питання до ситуації, зображеної на малюнку;
- скласти речення за малюнком;
- скласти розповідь за сюжетною картинкою та їх серією, у старшому віці – переказ тексту.

Конспекти занять

Заняття 1. «Мандрівка до казкового лісу»

Мета: розвивати зв'язне мовлення, вміння описувати предмети та явища, активізувати словник.

Обладнання: іграшкові тварини, картки з картинками лісу, скарбничка.

Хід заняття:

1. Привітання (2–3 хв):

Діти стають у коло, вітаються словами «Доброго ранку!»

Коротка руханка: «Покажи, як стрибає зайчик, як йде ведмідь».

2. Основна частина (15 хв):

Вихователь показує картинку лісу, запитує: «Що тут можна побачити?»

- Гра «Хто живе в лісі?»

Діти по черзі тягнуть картку із зображенням тварини й описують її («Ведмідь великий, коричневий, любить мед»).

- Сюжетна гра: «Знайдемо скарб»

Вихователь ховає «скарб» (іграшку). Діти, рухаючись по «лісу», описують, що бачать і які дії роблять, використовуючи фрази типу: «Я бачу...», «Я йду до...».

3. Заключна частина (5 хв):

Підсумок: кожен розповідає, що він бачив у «лісі».

Вихователь повторює нові слова, роблячи акцент на правильному вимові.

Заняття 2. «Кулінарні пригоди»

Мета: розвивати словниковий запас за темою «Їжа», уміння складати короткі розповіді, користуватися сполучниками «і», «потім».

Обладнання: картки з продуктами, іграшкові каструлі, ложки, тарілки.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** «Скажи привіт своїй тарілці!» – коротка гра з жестами.

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Що у кошику?»

Діти по черзі тягнуть картку і називають продукт, описують його кольори та форму.

- Сюжетна гра «Готуємо обід»

Діти «готують» страву: «Я нарізаю моркву, потім додаю картоплю».

Вихователь заохочує складати речення з кількома діями.

3. **Заклучна частина (5 хв):**

«Розкажи, що ми готували» – кожна дитина коротко описує послідовність дій.

Гра «Смакота»: вихователь просить дітей назвати улюблену страву і описати її смак.

Заняття 3. «Подорож до космосу»

Мета: розвивати фантазійне мовлення, уміння будувати розповідь за серією подій.

Обладнання: іграшкові ракети, шоломи з картону, картки з планетами.

Хід заняття:

1. **Розминка (3 хв):** «Летимо до зірок» – рухлива гра: діти «літають» по кімнаті, вимовляючи «вжух!».

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Візит на планету»

Кожна дитина обирає картку з планетою і описує її («Планета зелена, на ній ростуть великі квіти»).

- Сюжетна гра «Космічна експедиція»

Діти придумують коротку історію: «Ми сідаємо в ракету, потім летимо до планети, зустрічаємо інопланетянина».

3. **Заклучна частина (5 хв):**

Діти діляться враженнями: «Що мені сподобалось у космосі».

Вихователь фіксує нові слова і вирази.

Заняття 4. «Магазин іграшок»

Мета: формувати комунікативні навички, вміння ставити питання і відповідати.

Обладнання: іграшки, картки із цінами, «гроші» (ігрові).

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** коротка гра «Попроси у друга іграшку» – діти повторюють фразу «Дай, будь ласка...».

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Магазин»

Діти по черзі грають роль продавця та покупця.

Покупець питає: «Скільки коштує ця лялька?», «Я хочу купити машинку».

Продавець відповідає і описує іграшку.

3. **Заклучна частина (5 хв):**

- Обговорення: «Що я купив/купила сьогодні?» – діти складають речення із двох-трьох слів.

Заняття 5. «Тварини ферми»

Мета: розвивати описове мовлення, навички класифікації.

Обладнання: іграшки тварин, картки з їхніми назвами, великий плакат із фермою.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** гра «Назви тварину і зроби звук».

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Хто де живе?»

Діти по черзі прикріплюють тварину на плакаті, описуючи її: «Корова біла, дає молоко».

- Сюжетна гра «Доглядаємо ферму»

Діти придумують дії: «Я годувала курей, потім поїхала на тракторі».

3. **Заклучна частина (5 хв):**

- Кругове обговорення: «Що я робив на фермі» – кожна дитина розповідає 1–2 речення.

Заняття 6. «Пори року»

Мета: розвивати мовлення через опис змін у природі, вміння складати речення за схемою «Коли... я бачу...».

Обладнання: картки із сезонами, картинки дерев, тварин і одягу, кольорові олівці.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** «Привіт, сонечко!» – рухлива гра, діти показують рухи відповідно до пори року (стрибають, як улітку, йдуть, як восени).

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Визнач пору року»

Діти отримують картки і описують, що характерно для цієї пори року: «Восени листя жовте», «Взимку йде сніг».

- Сюжетна гра «Прогулянка»

Діти складають коротку історію: «Навесні ми йшли до парку, побачили квіти».

3. **Заклучна частина (5 хв):**

Діти розповідають, яка пора року їм найбільше подобається і чому.

Вихователь повторює нові слова і вирази.

Заняття 7. «Свята»

Мета: розвивати зв'язне мовлення, формулювати прості розповіді про події.

Обладнання: картинки свят (Новорічне, Великдень, День народження), атрибути (ялинка, яйця, кульки).

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** гра «Поздоровлення» – діти вітають один одного короткими фразами.

2. **Основна частина (15 хв):**

○ Гра «Відгадай свято»

Вихователь описує свято: «На цьому святі діти отримують подарунки», діти вгадують і називають.

○ Сюжетна гра «Готуємо свято»

Діти складають коротку історію: «Ми накрили стіл, потім прикрасили кімнату, а потім співали пісні».

3. **Заклучна частина (5 хв):**

Діти показують свій улюблений атрибут і розповідають про нього.

Заняття 8. «Моя сім'я»

Мета: розвиток комунікативних навичок, уміння розповідати про членів сім'ї.

Обладнання: картки із членами сім'ї, маркери, папір для малювання.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** гра «Покажи себе і свого друга» – діти називають своє ім'я і махають рукою.

2. **Основна частина (15 хв):**

○ Гра «Хто є хто?»

Діти отримують картки членів сім'ї та описують їх: «Це моя мама, вона любить читати».

○ Сюжетна гра «Моя родина»

Діти складають коротку історію: «Ми з батьком грали у футбол, а мама готувала обід».

3. **Заклучна частина (5 хв):**

Діти малюють свою сім'ю і розповідають про малюнок.

Заняття 9. «Професії»

Мета: розвивати мовлення через опис професій, уміння ставити питання і давати відповіді.

Обладнання: картки із зображеннями професій, костюми для рольової гри.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** «Хто я?» – діти показують професію жестами, інші відгадують.

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Ким я хочу стати?»

Діти описують обрану професію: «Я лікар, я допомагаю хворим».

- Рольова гра «Супермаркет професій»

Діти грають різні професії: «Я водій, я везу людей», «Я вчитель, я навчаю дітей».

3. **Заключна частина (5 хв):**

Діти розповідають, ким вони хотіли б стати, і чому.

Заняття 10. «Підводний світ»

Мета: розвиток фантазійного і описового мовлення, уміння будувати прості розповіді.

Обладнання: картки з рибами та морськими тваринами, синя тканина (як вода), іграшки морських тварин.

Хід заняття:

1. **Привітання (2 хв):** гра «Пірнаємо у воду» – діти імітують рухи водних тварин.

2. **Основна частина (15 хв):**

- Гра «Хто в морі?»

Діти описують морських тварин: «Риба червона, маленька, плаває швидко».

- Сюжетна гра «Подорож на дно океану»

Діти складають історію: «Ми пливли на дельфіні, зустріли медузу, а потім знайшли скарб».

3. Заклучна частина (5 хв):

Діти розповідають, яка морська тварина їм сподобалась найбільше і чому.